

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

ПРИМА Раїса Миколаївна

УДК 373.3:37.011.31

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Одеса – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Волинському національному університеті імені Лесі Українки,
Міністерство освіти і науки України, м.Луцьк.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
КІЧУК Надія Василівна,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
завідувач кафедри загальної та соціальної педагогіки

Офіційні опоненти : доктор педагогічних наук, професор
Кузьмінський Анатолій Іванович,
Черкаський національний університет
ім. Б.Хмельницького, доктор педагогічних наук, професор
ректор;

доктор педагогічних наук, професор
Хомич Лідія Олексіївна, Інститут педагогічної освіти та освіти
дорослих НАПН України, заступник директора з науково-
експериментальної роботи;

доктор педагогічних наук, професор
Гриньова Валентина Миколаївна, Харківський національний
педагогічний університет імені Г.С.Сковороди,
заступник директора науково-дослідного інституту педагогіки
та психології імені В.О.Сухомлинського;

Захист відбудеться «9» листопада 2010 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д41.053.01 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий « 6 » жовтня 2010 р.

Вчений секретар

Актуальність дослідження зумовлена стрімко зростаючою інтенсивністю і динамічністю різномасштабних змін у всіх сферах життя сучасного людства, у традиційних уявленнях про світ та людину, роль особистості в суспільстві, її самореалізації, що об'єктивно базується на виявленні готовності до мобільного самоствердження. Це актуалізує проблему формування мобільності як особливої особистісної якості саме у процесі освіти, яка стає пріоритетним чинником формування суспільного інтелекту, національним ресурсом оновлення соціального життя. Відтак, загострюється питання якості освіти на всіх її рівнях, особливо в аспекті професійної підготовки нової генерації педагогічних кадрів, здатних як до особистісно-професійного саморозвитку та життєвої самореалізації, так і до формування компетенції мобільної життєтворчості вихованців.

Як зазначають дослідники (К.Авраменко, А.Алексюк, Т.Байбара, Є.Барбіна, І.Бех, Н.Бібік, О.Бігич, В.Бондар, С.Гончаренко, О.Глузман, Н.Гузій, В.Гриньова, М.Євтух, О.Дубасенюк, Н.Кічук, О.Киричук, Я.Кодлюк, Н.Кузьміна, А.Кузьмінський, В.Лозова, Н.Ничкало, О.Савченко, С.Сисоєва, Г.Тарасенко, Л.Хомич, Л.Хоружа та ін.), розв'язання цього важливого завдання посилює соціально-педагогічні вимоги, що ставляться до вітчизняної вищої педагогічної школи, зумовлюючи потребу в задіяності її резервів щодо вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога.

Нинішнє динамічне суспільство потребує фахівця, здатного швидко адаптуватися до складних умов соціальної і професійної дійсності, самостійно й відповідально приймати рішення, зорієнтованого на успіх та постійне самовдосконалення. Отже, саме мобільність є одним із невід'ємних показників соціальної та професійної зрілості суб'єкта і тією особистісною характеристикою, що засвідчує внутрішню готовність людини до якісних змін, перетворень.

Аналіз наукового фонду з проблеми формування професійно мобільного педагога засвідчує, що вона є порівняно новою, хоч у літературі вже намітилися абриси її розгляду (філософський, соціологічний, психологічний, педагогічний).

У межах філософського напрямку професійна мобільність здебільшого розглядається як системно-інтегративна характеристика, що детермінує фаховий розвиток і становлення професійно успішної людини (К.Попер, І.Пригожин, К.Роджерс, І.Фролов та ін.).

Соціологічний контекст вивчення окресленої проблеми пов'язаний із аналізом управління процесами мобільності населення (Л.Сорокіна, В.Суровнева та ін.), виокремленням різних видів мобільності (соціальна, соціально-професійна, соціокультурна, трудова, академічна тощо), акцентуалізацією саме для сучасного етапу суспільного розвитку

(Т.Аракелова, І.Василенко, Н.Коваліско, М.Лукашевич, Е.Морильова та ін.) – соціальним переміщенням (П.Блау, О.Данкен, С.Ліпсет, П.Сорокін та ін.), обґрунтуванням інституалізованих та неінституалізованих «каналів» професійної мобільності, серед яких домінантним виділяється освіта Вершиніна, О.Посухова, І.Смирнова та ін.) тощо.

Більшість проведених психологічних досліджень містять нові психологічні факти щодо професійного становлення конкурентноспроможного фахівця (А.Маркова, Л.Петровська, В.Семиченко, В.Тихонович, Л.Шевченко та ін.), де однією із визначальних характеристик виступає професійна мобільність, структурними ж компонентами є готовність як сукупність професійно важливих компетенцій і адаптивність, що визначається наявністю адаптивно важливих особистісних якостей.

У педагогічному доробку науковців (О.Архангельський, Л.Горюнова, Б.Ігошев, Л.Мітіна, О.Нікітіна та ін.) містяться підходи до вивчення формування професійної мобільності майбутніх спеціалістів у процесі їхнього навчання у ВНЗ, зокрема в педагогічному коледжі (М.Пазюкова); в системі додаткової професійної освіти педагогів (Л.Амірова, Т.Большакова, Ю.Калиновський та ін.). Наявними є напрацювання дослідників, де соціальна і професійна мобільність розглядаються у контексті компетентнісної парадигми (В.Адольф, І.Гришина, Е.Зеєр, Л.Овчарук, Л.Петровська, А.Реан та ін.). Аналіз педагогічних досліджень засвідчує, що йдеться лише про постановку проблеми формування професійної мобільності вчителя, а виявлені характеристики феномена «професійна мобільність» тільки «теоретично конституювані» (Б.Ігошев), дискусійні і потребують глибшого та всебічного вивчення. Щодо визначення своєрідності процесу формування професійної мобільності майбутнього фахівця саме початкової освіти, то вона ще не виступала предметом наукового пошуку. Натомість окреслена особистісно-професійна якість педагога школи першого ступеня є вирішальною з огляду на своєрідність його функціональної ролі і може бути простежена, принаймні, у трьох площинах: по-перше, саме класовод завжди є класним керівником; по-друге, традиційно вчитель початкових класів викладає більшу кількість різнопрофільних навчальних дисциплін; по-третє, неодмінними атрибутами, що пов'язані зі специфікою професійної діяльності вчителя початкової ланки, є вірогідність роботи як в умовах традиційної, так і малокомплектної школи та навчально-виховних комплексів (НВК – школа – дошкільний навчальний заклад, НВК – школа I – II ступенів – ліцей, школа – гімназія), авторської, спеціалізованої школи (школа – інтернат, з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів). Понад усе вчитель школи першого ступеня виконує вирішальну особистісно-професійну роль у педагогічному сприянні соціалізації дитини через мобільний і компетентний зв'язок із сім'ями учнів.

Попри наявних розбіжностей у наукових поглядах сучасних дослідників проблеми підготовки вчителя початкових класів щодо структури його професійно-педагогічної діяльності (Л.Александрова, О.Баранова, І.Бех, Н.Бібік, В.Бондар, С.Власенко, Н.Кічук, С.Литвиненко, О.Матвієнко, О.Савченко, Т.Сущенко, Г.Тарасенко, Л.Хомич, Л.Хоружа та ін.) такий аспект, як формування професійної мобільності вчителя початкової школи, залишається поза їхньої уваги. Актуальність окресленого аспекту посилюється наявністю суперечностей між:

- соціальним замовленням на підготовку професійно мобільного вчителя та реальними можливостями його повноцінного забезпечення в умовах традиційного освітнього процесу вищої школи;
- необхідністю формування професійної мобільності вчителя й нерозробленістю теоретико-методологічних засад практичного розв'язання у ВНЗ окресленого завдання;
- потребою системно-інтегративної організації підготовки професійно мобільного педагога школи першого ступеня та відсутністю у теорії та методиці професійної освіти її концептуального обґрунтування.

Отже, аналіз теоретичних досліджень учених, стан соціально-педагогічної практики та наявність певних суперечностей, що ускладнюють процес підготовки конкурентноспроможного вчителя вітчизняної початкової школи зумовили вибір теми дослідження: **«Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукових тем «Формування професійної мобільності фахівців соціально-педагогічної сфери в системі різнорівневої підготовки» (державний реєстраційний номер 0100U000958) відповідно до плану науково-дослідної роботи Ізмаїльського державного гуманітарного університету та «Соціально-психологічні трансформації суб'єктів педагогічної взаємодії в умовах кредитно-модульної організації навчального процесу» (державний реєстраційний номер 0108U000406) – Волинського національного університету імені Лесі Українки. Тема дисертації затверджена Вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 4 від 29.11.2007р.) та узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 1 від 29.01.2008р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні концепції та експериментальної методики формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової школи в контексті неперервної педагогічної освіти.

Завдання дослідження:

1. Визначити теоретико-методологічні засади дослідження та розробити концепт формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкової школи в умовах університетської освіти.
2. Уточнити зміст понять «соціальна мобільність», «професійна мобільність», «професійно-педагогічна мобільність», «освітнє середовище», «освітній простір» щодо формування професійної мобільності майбутнього педагога школи першого ступеня.
3. Розкрити зміст і компонентну структуру феномена «професійна мобільність учителя початкових класів».
4. Виявити критерії, показники та схарактеризувати ступені сформованості професійної мобільності майбутнього вчителя початкової школи.
5. З'ясувати стан сформованості професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти в сучасній практиці підготовки у вищій школі.
6. Схарактеризувати чинники, що впливають на формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів.
7. Визначити педагогічні умови формування професійної мобільності майбутнього педагога початкової школи.
8. Розробити та апробувати експериментальну модель і методику формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти.

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкової школи у процесі ступеневої підготовки.

Провідна ідея дослідження: професійна мобільність розглядається як особистісно-професійна якість учителя початкових класів, яка може бути сформована у процесі університетської підготовки на системно-інтегративній основі. Безпосереднє підґрунтя позитивної динаміки процесу формування професійної мобільності студента складають його професійна компетентність та педагогічна культура, а опосередкований вплив здійснюють інтерактивні технології навчання.

Концепція дослідження. Вихідна ідея концепції формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти об'єднує три взаємопов'язані концепти: методологічний, теоретико-педагогічний, технологічний.

Методологічний концепт акумулює філософське підґрунтя, репрезентуючи взаємозв'язок і взаємодію наукових підходів до вирішення досліджуваної проблеми в умовах неперервної освіти та ступеневої підготовки фахівців, а саме:

- аксіологічного, що актуалізує мотиваційно-ціннісну сферу індивіда як рушійну силу формування особистісно-професійних якостей, де професійна мобільність виступає

елементом внутрішньої структури особистості, який виражає її суб'єктивне ставлення до суспільно значущих цінностей педагогічної діяльності;

- системно-цілісного, який розширює наукове пізнання структурно-компонентного вияву професійної мобільності майбутнього вчителя школи першого ступеня у розвитку й динаміці, виявляє інтегративні характеристики означеного феномена в досліджуваному процесі;

- компетентнісного, орієнтованого на формування діяльнісно-рольових характеристик (знань, умінь, навичок, ставлення, досвіду) та професійної позиції студента як інтегративного особистісного утворення, що відображає готовність майбутнього вчителя початкової школи до педагогічної діяльності, професійного зростання, оволодіння прийомами самореалізації;

- особистісно-діяльнісного, що ґрунтується на діалектичному поєднанні завдань фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи з його індивідуальною траєкторією самореалізації та розвитку особистісно-професійних якостей, з-поміж яких інтегративною є професійна мобільність.

Теоретико-педагогічний концепт включає систему філософських, соціологічних, психологічних, культурологічних, педагогічних дефініцій, основоположних у розкритті феноменології професійної мобільності, усвідомленні цього поняття як підґрунтя ефективного реагування особистості на «виклики» соціально-педагогічних реалій сьогодення, своєрідний особистісний ресурс, що лежить в основі дієвого перетворення суспільного довкілля і самого себе в ньому; системне багаторівневе явище, яке вимагає інтегрованого, міждисциплінарного підходу щодо дослідження; внутрішній (мотиваційно – інтелектуально – вольовий) потенціал особистості, що лежить в основі гнучкої орієнтації й діяльнісного реагування в динамічних соціальних і професійних умовах відповідно життєвих позицій; забезпечує готовність до змін та реалізацію цієї готовності у власній життєдіяльності; детермінує професійну активність, суб'єктність, творче ставлення до професійної діяльності, особистісний розвиток, що сприяють ефективному розв'язанню фахових проблем.

Технологічний концепт передбачає розробку організаційно-методичного супроводу формування професійної мобільності майбутнього вчителя й технологій, спрямованих на забезпечення позитивної динаміки означеного процесу, що ґрунтується на діагностувальній основі; обґрунтування критеріїв, показників та ступенів сформованості професійної мобільності студентів у контексті їхньої ступеневої підготовки.

Провідна ідея концепції дослідження знайшла своє відображення у **загальній гіпотезі**, згідно якої формування професійної мобільності майбутніх учителів початкових класів детермінується впровадженням системно-інтегративної професійно-педагогічної підготовки фахівця в розрізі таких етапів неперервної педагогічної освіти – допрофесійного

(пропедевтичного), основного (бакалаврат), науково-педагогічного вдосконалення та фахового саморозвитку (магістріум); активізацією суб'єктних складових освітнього простору ВНЗ.

Вихідна гіпотеза конкретизована в **часткових гіпотезах**: процес формування професійної мобільності майбутнього вчителя школи першого ступеня здійснюватиметься як педагогічна система, де засадничими є принципи студентоцентризму, рефлексивності, інноваційності, коеволюції, а зміст репрезентує сукупність таких педагогічних умов:

- позитивна динаміка мотивації досягнень в особистісно-професійному зростанні студентів через наступність педагогічного супроводу в межах бакалаврату і магістріуму;
- актуалізація інтерактивних форм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, зорієнтованих на реалізацію поліфункціональності вчителя школи першого ступеня, де домінантою є дитиноцентризм із урахуванням вікової специфіки особистості молодшого школяра;
- стимулювання рефлексивно-вольових механізмів педагогічного спілкування в підсистемах «студент-студент», «викладач-студент», «студент-молодший школяр», де системостворювальною є мобільність суб'єкта навчально-професійної діяльності.

На різних етапах дисертаційної роботи використовувалися такі **методи**:

теоретичного рівня - аналіз, узагальнення, систематизація наукових даних, поданих у філософських, психолого-педагогічних, навчально-методичних та інструктивно-методичних джерелах з метою визначення понятійно-категоріального апарату, розробки концепції, завдань дослідження, моделі процесу формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти й обґрунтування її науково-методичної реалізації, динаміки в підсистемі «абітурієнт-бакалаврат-магістріум»;

емпіричного рівня - цілеспрямоване педагогічне спостереження за діяльністю викладачів і студентів, анкетування, ранжування, тестування, рейтинг для перевірки ефективності моделі процесу формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкової школи;

експериментальні методи, з-поміж яких провідним був педагогічний експеримент (діагностувальний, констатувальний, формувальний етапи), метод самооцінки, аналіз результатів навчально-професійної діяльності студентів;

методи математичної статистики задля узагальнення емпіричних даних, перевірки робочих гіпотез і достовірності результатів педагогічного експерименту, виявлення тенденцій та закономірностей, що характеризують досліджуваний процес.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась у педагогічному інституті Волинського національного університету імені Лесі

Українки, на факультеті початкової освіти та практичної психології Бердянського державного педагогічного університету, педагогічному факультеті Криворізького державного педагогічного університету, факультеті початкової освіти Інституту дошкільної та початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені П.Тичини, педагогічному ліцеї при Рівненському державному гуманітарному університеті. На різних етапах (2004 – 2009р.) у дослідженні взяли участь 1093 студенти, 164 вчителя-практика початкової школи, 120 ліцеїстів, 56 викладачів вищих навчальних закладів. Формувальним педагогічним експериментом було охоплено 748 майбутніх учителів початкових класів (експериментальну вибірку склали 382 студента, контрольну – 366 осіб).

Наукова новизна дослідження.

Вперше науково обґрунтовано теоретико-методологічні засади та розроблено концепт формування професійної мобільності майбутнього вчителя школи першого ступеня в умовах університетської освіти;

- схарактеризовано та введено в науковий обіг поняття «професійна мобільність майбутнього вчителя початкових класів»; визначено педагогічну сутність означеного феномена як складного інтегративного утворення в цілісній структурі особистості, де взаємодіють вияви особистісного та професійно-діяльнісного характеру, в яких акумулюються мотиваційна цілеспрямованість, педагогічна гнучкість, потреба у професійній самореалізації через необхідний і достатній рівень професійної компетентності, самоефективності в інтенсивній діяльності, схильність до педагогічної творчості та готовність до інноваційних змін, а також критерії (суб'єктно-орієнтований, інформаційно-пізнавальний, діяльнісно-технологічний) та ступені сформованості професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів (пасивний, обмежено-пошуковий, активно-пошуковий, усвідомлено-діяльнісний);

- виявлено своєрідність вияву професійної мобільності вчителя початкових класів, що зумовлена багатопредметністю викладання й специфічністю його особистісно-професійних функцій та структурно-компонентним складом означеної особистісно-професійної якості (особистісний, когнітивний, процесуально-поведінковий);

- теоретично обґрунтовано та експериментально апробовано модель формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти, структурно-функціональна зорієнтованість якої окреслена в компонентах, виокремлених у блоки (цілепокладання, організаційно-змістовий, результативний), зміст яких передбачає поетапну її реалізацію як системи (мотиваційно-потребнісний; пізнавально-операційний; діяльнісно-продуктивний; контрольно-коригувальний етапи), методика формування означеної особистісно-професійної якості майбутнього вчителя початкової школи, сукупність педагогічних умов, за яких досліджуваний процес є продуктивним у вищій школі: позитивна динаміка мотивації

досягнень в особистісно-професійному зростанні студентів через наступність педагогічного супроводу в межах бакалаврату і магістріуму; актуалізація інтерактивних форм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, зорієнтованих на реалізацію поліфункціональності вчителя школи першого ступеня, де домінантою є дитиноцентризм із урахуванням вікової специфіки особистості молодшого школяра; стимулювання рефлексивно-вольових механізмів педагогічного спілкування в підсистемах «студент-студент», «викладач-студент», «студент-молодший школяр», де системостворювальною є мобільність суб'єкта навчально-професійної діяльності; визначено чинники, що впливають на формування професійної мобільності майбутнього вчителя школи першого ступеня (особистісно-орієнтоване освітнє середовище; суб'єкт-суб'єктна взаємодія, педагогічне спілкування; навчально-науково-дослідницька, самоосвітня діяльність студентів);

- *уточнено* науковий статус феномена «професійна мобільність» з-поміж таких близьких до нього дефініцій, як «соціальна мобільність», «професійно-педагогічна мобільність»; зміст понять «освітнє середовище», «освітній простір» формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкової школи, організаційно-методичний супровід цього процесу на пропедевтичному, основному (бакалаврат) та науково-збагачувальному (магістріум) етапах фахової підготовки вчителя;

- *подальшого розвитку* дістала методика діагностики і формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти, а також моніторингова технологія відстеження його динаміки в умовах ВНЗ.

Практична значущість дослідження визначається розробкою методики формування професійної мобільності студентів, де компенсаторну роль виконує спецкурс «Професійна мобільність як підґрунтя самореалізації майбутнього вчителя початкових класів», а змістовно-процесуальні аспекти відображено в навчально-методичному посібнику «Професійна мобільність майбутнього вчителя чаткових класів», призначеному для студентів вищої педагогічної школи та викладачів, учителів-практиків, учнів педагогічного ліцею. У навчально-виховний процес вищої школи втілено методичні рекомендації студентам-практикантам «Професійно мобільний учитель: шляхи творчого зростання» (літня практика в дитячих оздоровчих таборах), що можуть бути використані у фаховій підготовці вчителя, зокрема початкової ланки освіти, в контексті збагачення практико-орієнтованого навчання, його гнучкості з огляду на багатофункціональність професійної діяльності педагога школи першого ступеня.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у Волинському національному університеті ім. Лесі Українки (акт №3/29 від 13.01.2010р.); Бердянському державному педагогічному університеті (акт №01 (57/264-11) від 18.12.2009р.); Уманському державному

педагогічному університеті ім. П.Тичини (акт № 829/01 від 21.12.2009р.); Кіровоградському державному педагогічному університеті імені В. Винниченка (акт № 117 від 09.02.2010р.); Ізмаїльському державному гуманітарному університеті (акт 17/740 від 29.12.2009р.); Криворізькому державному педагогічному університеті (акт № 4/27 від 03.02.2010р.); Черкаському національному університеті ім. Б.Хмельницького (акт № 75/03 від 18.12.2009р.); Ульяновському інституті підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників освіти, Росія (акт № 467 від 08.12.2008р.); Західному університеті ім.Васіле Голдіш, філія м.Сагу Маре, Румунія (акт №4 від 04.12.2008р.).

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалися на наукових та науково-практичних конференціях різного рівня:

міжнародних: «Теорія і практика управління педагогічними процесами» (Одеса, 2005); «Роль едукативного середовища у підготовці вчителя сільської школи» (Умань, 2007); «Розвиток освітньо-виховного простору в Карпатах в умовах глобалізації: стан, проблеми, перспективи» (Івано-Франківськ, 2008); «Викладач і студент: суб'єкт-суб'єктні відносини» (Черкаси, 2008); «Акмеологія – наука ХХІ століття: розвиток професіоналізму» (Київ, 2008); «Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку» (Дніпропетровськ, 2008); «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2009); «Вища школа: удосконалення якості підготовки фахівців» (Черкаси, 2009); «Розвиток творчої особистості студента як суб'єкта професійної самоактуалізації: проблеми, пошук, тенденції» (Донецьк, 2009); «Професійна підготовка вчителів початкової школи: здобутки, проблеми, перспективи» (Луцьк, 2009); «Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном» (Горлівка, 2009); «Проблеми формування систем кваліфікацій та сучасні тенденції розвитку професійної компетентності фахівців: національні та європейські виміри» (Україна – Словацька Республіка, 2008), «Вітчизняний та зарубіжний досвід упровадження Болонської системи: успіхи і проблеми» (Ужгород (Україна) – Мішкольц (Угорщина, 2009); «Професіоналізм педагога у контексті європейського вибору України» (Ялта, 2009); «Викладач і студент: умови особистісного і професійного зростання» (Черкаси, 2009); «Інновації у вищій освіті» (Київ, 2009);

всукраїнських: «Інформаційні технології в педагогічній освіті» (Луцьк, 2006); «Особистісно-орієнтований потенціал педагогіки В.О.Сухомлинського» (Кам'янець-Подільський, 2008); «Сучасний стан та тенденції розвитку початкової освіти в Україні» (Слов'янськ, 2009); «Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві: теорія, методологія, досвід у підготовці педагогічних та інженерних кадрів (Луцьк, 2009); «Формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в умовах

ВНЗ» (Умань, 2009); «Школа першого ступеня в умовах інноваційних процесів в освіті» (Тернопіль, 2009); «Моніторинг якості освіти: теорія та практика» (Київ, 2009);

регіональних: «Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку» (Павлоград, 2006); «Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку» (Дніпропетровськ, 2007);

міжнародного круглого столу: «Педагогічні проблеми забезпечення якості професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграції» (Дніпропетровськ, 2009);

міжнародних: «Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти» (Ірпінь, 2006); «Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу в умовах глобалізації» (Херсон, 2009) та *міжвузівських:* «В.О.Сухомлинський: погляд у майбутнє» (Луцьк, 2008) педагогічних читаннях.

Достовірність результатів дослідження забезпечується методологічним і теоретичним обґрунтуванням його вихідних положень; системним аналізом вітчизняних і зарубіжних філософських, психологічних, соціологічних, педагогічних джерел; застосуванням комплексу взаємопов'язаних методів, адекватних об'єкту, меті, гіпотезі, завданням і логіці побудови дослідження; репрезентативністю вибірки й статистичною значущістю одержаних результатів, обсягом емпіричних даних, пролонгованим масовим експериментом, позитивними результатами впровадження експериментальної моделі дослідження.

Матеріали **кандидатської дисертації** «Соціалізація особистості молодшого школяра засобами родинно-побутової звичаєвості» (спеціальність 13.00.01 – теорія та історія педагогіки, захищеної 13 червня 1996 року в Українському державному педагогічному університеті ім. М.П.Драгоманова, м.Київ), у тексті докторської дисертації не використовувались.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 46 публікаціях, зокрема: 1 монографія, 3 навчально-методичні посібники (2 у співавторстві), 2 методичні рекомендації, 25 статей у фахових виданнях України (2 у співавторстві), 15 статей (із них 14 одноосібних) і тез у збірниках матеріалів конференцій.

Особистий внесок автора. Ідеї та думки, що належать співавторам, не використовувались у матеріалах дисертації. Особистий внесок дисертанта у працях у співавторстві полягає в розробці теоретичної концепції формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти на основі впровадження системно-інтегративного навчання (лекційні, практичні, тренінгові заняття, індивідуальна та самостійна робота), спецкурсу «Професійна мобільність як підґрунтя самореалізації майбутнього вчителя початкових класів».

Структура дисертації зумовлена логікою наукового пошуку і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку оригінальних

джерел (481 найменування, із них 18 – іноземними мовами), додатків на 38 сторінках. Загальний обсяг тексту дисертації – 382 сторінки. Робота містить 14 таблиць, 14 рисунків, що займають 7 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, концепти дослідження, його гіпотезу і методи; розкрито наукову новизну, практичну значущість; подано відомості про апробацію й впровадження результатів наукового пошуку, структуру дисертаційної роботи.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади дослідження феномена «професійна мобільність педагога»»** проаналізовано загальнонаукові підходи щодо характеристики досліджуваного явища, категорію «професійна мобільність» учителя в системі педагогічних понять, обґрунтовано концептуальні засади формування означеної якості вчителя школи першого ступеня.

Осмислення наукового фонду з проблеми засвідчує, що будь-який аспект життєтворчості людини безпосередньо чи опосередковано «виводить» дослідників на проблему мобільності, яку ми вважаємо визначальною умовою подолання знеособлення, нівелювання особистості в різних умовах соціально-економічного життя. Доведено, що необхідність формування професійної мобільності зумовлена низкою зовнішніх (реформування системи освіти, інтеграція України в європейський освітній процес, зміна парадигми професійної освіти) і внутрішніх (специфіка професійно-педагогічної діяльності вчителя, зокрема школи першого ступеня) детермінант.

Останнім часом у зв'язку з новою стратегією вітчизняної освіти до питання мобільності звертається чимало вчених (Б.Ігошев, Ю.Калиновський, Н.Коваліско, А.Кузьмінський, С.Крапинецький, Л.Лесохіна, А.Макареня та ін.), асоціюючи його з ідеями євроінтеграції, гуманізації навчально-виховного процесу. Виявлено, що інтенсифікація досліджень означеної проблеми пояснюється не «модою», а реальним зростанням процесів мобільності та відтак посиленням їх значущості у контексті розвитку суспільства.

Обґрунтовано, що феномен «мобільність» є системним, багаторівневим явищем, яке вимагає інтегрованого, міждисциплінарного вивчення і не має сьогодні загальновизнаного визначення. У дослідженні уточнено зміст понять «соціальна мобільність», «професійна мобільність», «професійно-педагогічна мобільність», «освітнє середовище», «освітній простір». Визначено, що «соціальна мобільність» розглядається як перехід, переміщення соціального об'єкта (індивідів, груп, цінностей) із однієї позиції в іншу всередині соціального простору; «професійно-педагогічна мобільність» – як здатність особистості

організувати співдіяльність із іншими суб'єктами освітньо-виховного процесу (учнями, їхніми батьками, колегами, партнерами тощо) у відповідності з цілями, завданнями сучасної концепції освіти, цінностями вітчизняної, світової, регіональної та національної культури; «професійна мобільність» – як підґрунтя ефективного реагування особистості на «виклики» сучасного суспільства, своєрідний особистісний ресурс, її внутрішній (мотиваційно – інтелектуально – вольовий) потенціал, який сприяє дієвому перетворенню суспільного довкілля і самого себе в ньому; що забезпечує гнучку орієнтацію й діяльнісне реагування в динамічних соціальних та професійних умовах відповідно до власних життєвих позицій, готовність до змін та її реалізацію у своїй життєдіяльності; детермінує професійну активність, суб'єктність, творче ставлення до професійної діяльності, особистісного розвитку. «Освітнє середовище» розглядається у дослідженні як специфічно організований педагогічний простір, що стимулює розвиток і саморозвиток школярів (студентів) як підґрунтя їхньої професійної мобільності; це система умов для їхнього особистісного й творчо-діяльнісного розвитку. Співвідношення категорій «середовище» і «простір» аналогічне кореляції «частини» й «цілого», оскільки «простір» є багатовимірним феноменом, а «середовище» – лише одним із його вимірів.

Аналіз наукового статусу дефініції «професійна мобільність» з-поміж інших категорій професійної педагогіки засвідчив наявність підстав уважати досліджуване явище родовим відносно таких понять, як «професіоналізм», «професіоналізація» та видовим щодо категорій «активність», «відкритість», «гнучкість», «динамічність» як якісних характеристик мобільної особистості. Видається правомірним, що професійна мобільність є однією з характеристик понять «професійна компетентність», «професійна майстерність», «професійна зрілість», «кар'єрний ріст», «конкурентноспроможність». Якщо виходити із динаміки процесу самовдосконалення, то професійна мобільність пов'язана з поняттями «самореалізація», «саморозвиток», «самоактуалізація».

Визначенню основних напрямів вирішення поставлених у дисертації теоретичних і прикладних завдань сприяло окреслення концептуальних засад дослідження, що базується на таких підходах, як: *системно-цілісний*, який забезпечує дослідження формування професійної мобільності майбутнього вчителя школи першого ступеня як багатоаспектного поняття взаємозалежних і взаємопов'язаних елементів і дозволяє конструювати складно організовані об'єкти; *синергетичний*, що передбачає якісні зміни систем відкритого типу, провідними принципами існування яких є самоорганізація, саморозвиток, що здійснюються на основі постійної і активної взаємодії із зовнішнім середовищем, забезпечуючи гармонійне поєднання і взаємозв'язок підсистем (викладання, учіння, формування) у процесі навчання, де вплив на об'єкт набуває розвивального характеру, створюючи умови для його

самоорганізації і саморозвитку, детермінує ідею відкритості, свободи самовираження та самореалізації особистості майбутнього професійно мобільного фахівця початкової освіти у взаємодії з освітнім середовищем, що забезпечує прогнозування, формулювання стратегічних цілей, отримання якісних змін результату; *особистісно-орієнтований*, який характеризує особистість як унікальне явище, що передбачає створення відповідних умов для природного процесу саморозвитку та самореалізації майбутнього вчителя школи першого ступеня; *аксіологічний* - дозволяє розуміти професійну мобільність учителя як фахову цінність, як елемент внутрішньої структури особистості, що відображає її суб'єктивне ставлення до суспільно значущих цінностей праці та компонентів дагогічної діяльності; *акмеологічний*, який виражає закономірності переходу від реального, наявного до найвищого особистісного і фахового становлення студентів, вироблення власної траєкторії саморозвитку як професійно мобільного вчителя; *компетентнісний*, який розглядається як сукупність загальних принципів визначення його цілей, відбору змісту, організації освітнього процесу, оцінки його результатів, що означає переорієнтацію професійної освіти з «вхідних» показників (терміни, зміст, цілі навчання) на параметри «студентоцентрованої освіти», (Н.Гладченкова) – підвищення працевлаштованості випускників, формування їхньої громадянської культури, перехід від предметної диференціації до міждисциплінарної інтеграції тощо. Компетентність характеризує ступінь включення майбутнього спеціаліста в активну діяльність, здатність ефективно розв'язувати конкретну ситуацію, мобілізувати при цьому знання, уміння, досвід, поведінкові відносини та цінності, тобто на перший план виходить категорія «здатності до дії» як уміння використовувати знання у практичній діяльності.

Встановлено, що всі виокремлені підходи мають пояснювальну потужність щодо розуміння суті професійної мобільності. Проте саме компетентнісний підхід дозволяє на рівні загального побачити специфічне: вчитель школи першого ступеня найвищою мірою характеризується специфікою професійно-предметних, особистісних і комунікативних (інтерактивних) якостей у їх сукупності порівняно з учителем іншого (середнього і старшого) ступенів навчання. Такий пріоритет учителя початкової школи зумовлений передусім відповідальністю перед віковими особливостями учнів, урахування яких є обов'язковим і необхідним як ні в якій іншій ситуації навчання; він зумовлений метою і змістом виховуючого та розвивального навчання, спрямованого на оволодіння системою нових знань (наявність не їх максимуму, а мобільності).

На основі аналізу ідей, в яких сфокусовані філософсько-соціологічні, психологічні, історико-педагогічні аспекти поняття «мобільність», було окреслено провідні параметри педагогічної сутності професійної мобільності як особистісно-професійної характеристики вчителя школи першого ступеня, важливої ознаки пізнавальної самостійності вчителя у

діяльності, спрямованої на розвиток інтелектуальної ініціативи вихованців, передумови і водночас результату вияву творчої індивідуальності фахівця. При цьому важливо, щоб майбутній педагог був готовий відчувати будь-які зміни ситуацій, умів обґрунтувати спрямованість змін й активно реагувати на них. Готовність майбутнього педагога, зокрема школи першого ступеня, до професійної мобільності визначаємо як інтегративне динамічне новоутворення у структурі особистості вчителя, що актуалізує його потенційні можливості, відображає відкритість до змін, ступінь усвідомлення сутності мобільності, виявляється у гнучкості мислення й діяльності (аналітичному способі мислення, адекватній оцінці ситуації, співвіднесенні її зі своїми потребами і можливостями, ціннісними настановами і мотивами професійного саморозвитку), вмінні прогнозувати й робити усвідомлений вибір. Така готовність зумовлює сукупність рис та характеристик як самої діяльності, так і її суб'єкта.

У другому розділі «Професійна мобільність – інтегративна особистісно-професійна якість учителя початкових класів» висвітлено структурно-компонентну характеристику досліджуваного явища, визначено критерії, показники та ступені його сформованості в системі неперервної підготовки педагога, продіагностовано здатність студентів до професійної мобільності.

У контексті дослідження професійна мобільність розуміється як одна із сутнісних характеристик людини, що проявляється у фаховій діяльності, її цілях і змісті, як важлива складова професіоналізму, зокрема педагога, його професіоналізації. Акцентуємо на поліфункціональності професійної мобільності вчителя, що виявляється в актуалізації розвитку внутрішніх механізмів індивіда, особистісних якостей, мисленнєвих операцій та суджень. Суттєвим є факт безпосереднього впливу професійної мобільності на діяльність спеціаліста, вияву змін у ставленні до результатів своєї праці відповідно до вимог часу, в самооцінці, активізації процесу перетворення, новому баченні себе у професії.

Аналіз професіограми вчителя саме початкової школи як своєрідного паспорта, його домінуючих характеристик у порівнянні з педагогом інших (середнього і старшого) ступенів навчання дав змогу розглядати професійну мобільність як складне індивідуально-технологічне утворення, що інтегрує дві підсистеми: 1) якості особистості, що визначають професійну мобільність, внутрішні потреби в ній (суб'єктивний чинник); 2) освітнє середовище, в якому формується індивідуально-професійна мобільність майбутнього вчителя початкових класів (об'єктивний чинник). Докладна характеристика складових означених підсистем дозволила акцентувати на їх взаємозв'язку, взаємозумовленості й взаємозалежності. У дослідженні структуру професійної мобільності вчителя школи першого ступеня представлено як своєрідну модель, що включає три блоки – якості педагога, його діяльність і процес самовдосконалення. На рівні якостей особистості виокремлюємо:

відкритість щодо змін, здатність до самопізнання, самокритичність, цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність. На рівні характеристик діяльності – вміння прогнозувати, досягати успіхів, гнучкість, творчість. На рівні процесів самовдосконалення йдеться про чітке уявлення про свої можливості (ідеальні і реальні), уміння співвідносити реальну ситуацію на ринку праці зі своїми цілями, мобілізувати зусилля на зміну ситуації, передбачати можливі результати, бути готовим до змін.

З метою конкретизації педагогічної сутності поняття «професійна мобільність учителя школи першого ступеня» виокремлено компоненти, що охоплюють різні напрями та сфери його діяльності. Особистісний – системостворювальний компонент – проявляється у таких характеристиках, як: особистісно-позиційне ставлення до майбутньої професійної діяльності (позитивна Я-концепція, індивідуальний імідж – «Я-імідж», професійний інтерес, ціннісні орієнтації, самоактуалізація), особистісно-професійні якості (адаптаційна активність, оперативність, критичність мислення, відкритість до змін, самостійність, цілеспрямованість). Когнітивний компонент віддзеркалює ступінь розуміння студентом важливості процесу формування означеної якості вчителя школи ршого ступеня, знання його особливостей; усвідомлення необхідності суб'єкт-суб'єктної взаємодії; знання специфіки інноваційних освітніх технологій; можливість набуття ознак професійної мобільності; забезпечення випереджувального розвитку, вихованості (високий рівень загальної культури, професійна компетентність). Процесуально-поведінковий компонент пов'язаний із потребою майбутнього педагога щодо вдосконалення вмінь і навичок у галузі самопізнання, самоідентифікації (з визначенням соціальним, професійним, культурним, освітнім середовищем); рефлексії, саморефлексії; відображає ступінь оволодіння аналітико-діагностичними, організаційно-конструктивними, прогностичними, рефлексивними вміннями; його готовність до змін. А це вимагає з боку майбутнього спеціаліста реальної дії, вчинку, адекватної поведінки, вироблення професійної звички.

Компоненти конкретизовано з урахуванням предметної специфіки підготовки фахівця. Детальну і розгорнуту характеристику структурно-компонентного складу професійної мобільності саме вчителя початкових класів, відображення своєрідності цієї ознаки стосовно класовода уточнено на підґрунті результатів аналізу таких понять, як «індивідуальний імідж учителя», «професійна компетентність», «готовність до професійної діяльності», «мотивація ефективності», «мотивація поведінки», «спрямованість особистості», «гнучкість», «активність», «відкритість до змін», «предметно-методична обізнаність», «педагогічний вплив», «педагогічна взаємодія», «самоідентифікація», «рефлексія».

Виокремлення якісних характеристик вищезазначених компонентів, їх деталізація уможливила визначити феномен «професійна мобільність майбутнього вчителя початкових

класів» як складне інтегративне утворення в цілісній структурі особистості вчителя, де взаємодіють вияви особистісного й професійно-діяльнісного характеру, в яких акумулюються мотиваційна цілеспрямованість та педагогічна гнучкість, потреба у професійній самореалізації через необхідний і достатній рівень професійної компетентності, самоефективності в інтенсивній діяльності, схильність до педагогічної творчості та готовність до інноваційних змін. Своєрідність вияву професійної мобільності саме вчителя початкових класів зумовлена багатопредметністю викладання та особливостями його особистісно-професійних функцій (керівник школи, викладач, методист, вихователь, організатор діяльності дітей, менеджер педагогічного процесу, активний учасник педагогічного спілкування з учнями, батьками, колегами, консультант, дослідник), що є передумовами позитивної динаміки процесів самоактуалізації та самореалізації.

Специфічними ознаками професійної мобільності вчителя початкових класів є: дитиноцентризм, природна схильність до інтеграції знань та врахування факторів первинної шкільної соціалізації дитини, конструювання міжособистісних стосунків у різновіковому колективі, здебільшого, виключний особистісно-професійний авторитет. У дослідженні окреслено ті ознаки мобільного фахівця, сукупність яких віддзеркалює змістову характеристику його педагогічної сутності й найповніше проявляються в якостях особистісного і діяльнісного рівнів, а також тих, що відображають предметну специфіку вчителя школи першого ступеня. Компоненти професійної мобільності вчителя школи першого ступеня слугували підґрунтям для визначення критеріїв (суб'єктно-орієнтований, інформаційно-пізнавальний, діяльнісно-технологічний), показників вияву та окреслення ступенів сформованості досліджуваного педагогічного явища в логіці підсистеми «бакалавр-магістр» (пасивний, обмежено-пошуковий, активно-пошуковий, усвідомлено-діяльнісний), що вирізняються за якістю суттєвих і типових ступеневих характеристик майбутнього професійно мобільного вчителя школи першого ступеня від пасивного до усвідомлено-діяльнісного, а саме: «бакалавр»: *пасивний ступінь*: відсутні прагнення до самореалізації, професійного зростання, динаміки мотиваційно-ціннісного ставлення до професії вчителя, уявлень щодо феномена «професійна мобільність», розуміння цільових та ціннісних орієнтацій щодо необхідності бути професійно мобільним фахівцем, індивідуальна адаптованість до змін; потреба в ефективності дій (особистісний компонент); знання базової специфіки професійно-педагогічної діяльності, загальних засад міжособистісної взаємодії є безсистемними (когнітивний компонент); у студентів наявна байдужість щодо перспективи власного розвитку; невміння оперативно приймати рішення, орієнтуватися в інноваційних освітніх технологіях, швидко адаптуватися до нових умов, змін педагогічних ситуацій. Такі вчителі не усвідомлюють перспективи зони найближчого власного професійного розвитку

(саморозвитку), необхідність бути успішним спеціалістом, не виявляють здібність до усвідомленого аналізу фахової діяльності, її самооцінки, розуміння творчої природи діяльності професійно мобільного педагога (процесуально-поведінковий компонент). *Обмежено-пошуковий ступінь* характеризується нестабільністю професійно-педагогічної спрямованості інтересів і потреб студентів, їхнього прагнення до самореалізації, професійного зростання, розуміння цільових та ціннісних орієнтацій щодо необхідності бути професійно мобільним фахівцем, потреби в ефективності дій (особистісний компонент); предметно-методичні знання базової специфіки професійно-педагогічної діяльності, загальних засад міжособистісної взаємодії є фрагментарними (когнітивний компонент). Студентам властиві неадекватна самооцінка, епізодична адаптованість до змін педагогічних ситуацій; поверховість рефлексивного аналізу, розуміння творчої природи діяльності професійно мобільного педагога. Такі майбутні вчителі хоч і усвідомлюють перспективи зони найближчого власного професійного розвитку (саморозвитку), але не виявляють необхідність бути успішним спеціалістом, здібність до усвідомленого аналізу фахової діяльності (процесуально-поведінковий компонент). *Активно-пошуковий ступінь*: у майбутніх фахівців у цілому є сформованою мотивація досягнення, потреба щодо набуття ознак мобільності в діяльності вчителя початкової школи; студенти усвідомлюють перспективи зони найближчого індивідуально-професійного розвитку, прагнуть бути успішними спеціалістами, впевнені у професійній придатності, спроможні адаптуватися при зміні педагогічних ситуацій (особистісний компонент); у майбутніх учителів цього ступеня недостатньо глибокі предметно-методичні знання базової специфіки професійно-педагогічної діяльності, загальних засад міжособистісної взаємодії, виражена орієнтація на рмування міжособистісних стосунків у різновіковому колективі, зокрема малокомплектної початкової школи (когнітивний компонент). Такі вчителі усвідомлюють перспективи зони найближчого власного професійного розвитку (саморозвитку), виявляють необхідність бути успішним спеціалістом, здібність до усвідомленого аналізу фахової діяльності, але при цьому спостерігається неадекватна самооцінка, адаптованість до змін педагогічних ситуацій, навчальних дисциплін у розкладі занять; має місце поверховість рефлексивного аналізу, не розуміння творчої природи діяльності професійно мобільного педагога (процесуально-поведінковий компонент). *Усвідомлено-діяльнісний ступінь* характеризується позитивною динамікою мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до професії учителя, цільовою активністю, мотивацією досягнення, усталеним прагненням бути успішним спеціалістом, спроможним адекватно оцінити проблемну ситуацію, швидкою адаптацією при зміні педагогічних ситуацій, навчальних дисциплін у розкладі занять (особистісний компонент); студенти виявляють глибокі знання базової специфіки професійно-педагогічної діяльності

вчителя школи першого ступеня, оперативну орієнтацію в інноваційних освітніх технологіях, сформованість культури міжособистісних стосунків (в умовах малокомплектної початкової школи) (когнітивний компонент). Таким педагогам властиві наявність і усвідомленість перспективи зони найближчого власного професійного розвитку (саморозвитку), потреба бути успішним спеціалістом, здібність до усвідомленого аналізу фахової діяльності, адекватна самооцінка, динамічна адаптованість до змін педагогічних ситуацій, навчальних дисциплін у розкладі занять, готовність до самостійної творчої професійно-педагогічної та поліфункціональної діяльності вчителя школи першого ступеня (процесуально-поведінковий компонент). «Магістр»: *пасивний ступінь* – у цілому сформованими є уявлення майбутніх учителів початкових класів щодо необхідності набуття ними ознак професійної мобільності, проте не чітко окреслені прагнення щодо набуття власної професійної ідентичності, зміни в системі ціннісних орієнтацій (особистісний компонент); фрагментарними є фахові знання загальних засад суб'єкт-суб'єктної взаємодії та предметно-методичної обізнаності магістрантів на рівні «знання-розуміння-застосування»; вони не спроможні самостійно окреслити проблему, передбачити, гнучко й динамічно впливати на розвиток ситуацій, досягати мобільності в роботі вчителя початкової школи (когнітивний компонент); у магістрантів несформована рефлексивна позиція, неадекватна самооцінка (процесуально-поведінковий компонент). *Обмежено-пошуковий ступінь*: у майбутніх фахівців початкової освіти здебільшого сформовані уявлення щодо необхідності набуття ними ознак професійної мобільності в діяльності як складного процесу взаємодії потреб, інтересів, стимулів, ціннісних орієнтацій та мотивів особистості, наявні позитивні зміни в системі ціннісних орієнтацій (особистісний компонент); вони здатні самостійно визначати проблему, але не вміють вибудовувати стратегію і тактику її розв'язання; предметно-методична обізнаність – поверхова, переважно фрагментарні, неглибокі фахові знання, що виявляється в обмеженій здатності аналізувати вихідні умови педагогічної дії та формувати навчально-виховні завдання педагога-класовода, вибудовувати продуктивну суб'єкт-суб'єктну взаємодію, міжособистісні стосунки у дитячому колективі (когнітивний компонент). Такі вчителі відчують труднощі щодо визначення ефективності власної професійно-педагогічної діяльності; у них недостатньо сформованою є рефлексивна позиція самовираження, самостійного визначення своїх позицій, пристосованість до ситуативних змін, нових дисциплін у розкладі занять (в умовах малокомплектної початкової школи); здебільшого окреслені прагнення щодо набуття власної професійної ідентичності (процесуально-поведінковий компонент). *Активно-пошуковий ступінь*: характеризується сформованістю системного уявлення майбутніх учителів початкових класів щодо необхідності набуття ними ознак професійної мобільності як складного процесу взаємодії потреб, інтересів, стимулів,

ціннісних орієнтацій та мотивів особистості, прагненням магістрантів до активного набуття власної професійної ідентичності, що передбачає трансформацію акцентів у системі ціннісних орієнтацій (мотивація ефективності, цільова активність) (особистісний компонент); ґрунтовними є фахові знання, предметно-методична обізнаність; вони здатні самостійно окреслити проблему, вибудувувати стратегію і тактику її розв'язання, але подекуди відчують труднощі щодо практичної реалізації навчально-виховних завдань педагога-класовода у проектуванні продуктивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, міжособистісних стосунків у дитячому колективі (когнітивний компонент). Такі фахівці переважно не відчують труднощі щодо визначення ефективності власної професійно-педагогічної діяльності; у них сформованою є рефлексивна позиція самовираження, самостійного визначення своїх позицій; оперативна пристосованість до ситуативних змін у професійному середовищі (процесуально-поведінковий компонент). *Усвідомлено-діяльнісний ступінь*: магістрант ам характерна зрілість педагогічної свідомості (усвідомлений образ сприйняття і розуміння себе як мобільного фахівця – результат власної роботи над собою і постійного зусилля зберегти свою позицію), сформованість потреби в досягненні успіху, відкритість новому, зміст і глибина особистісних перетворень (наполегливість, самостійність, активність, ініціативність, рішучість щодо досягнення «ситуації успіху», зміна акцентуалізації «Я-концепції»)(особистісний компонент); студенти мають глибоку предметно-методичну обізнаність, вони здатні самостійно окреслювати проблему, вміють визначати стратегію і тактику її розв'язання, усвідомлено застосовують знань на практиці (когнітивний компонент); їм характерне гнучке й динамічне управління власним потенціалом, оперативна пристосованість до різнопланових ситуативних змін у професійному середовищі, стійке прагнення до саморозвитку й самореалізації, в них сформована рефлексивна позиція творчого самовираження у професії в умовах поліфункціональної діяльності (малокомплектна школа)(процесуально-поведінковий компонент).

Діагностика ступенів сформованості професійної мобільності студентів здійснювалася на пошуковому етапі педагогічного експерименту. Кількісний та якісний аналіз набутого емпіричного матеріалу щодо сформованості досліджуваної якості забезпечувався сукупністю діагностувальних та обсерваційних методів. Стан ормованості якостей професійно мобільного вчителя початкових класів відстежувався за такими параметрами: рівень вибірки респондентів (ліцеїсти, студенти); ступінь усвідомлення ними значущості професійної мобільності як інтегрованої особистісно-фахової якості, необхідності її формування; поінформованості респондентів щодо сутнісної характеристики досліджуваного феномена; самооцінка.

За результатами діагностування встановлено, що значна частина учнів старшої школи (48,3%) і студентів (43,5%) усвідомлює значущість сформованості професійної мобільності як інтегрованої особистісно-професійної якості вчителя школи першого ступеня; водночас виявлена суперечність між необхідністю її формування та недостатньою технологічною забезпеченістю цього процесу, що підтверджується пропозиціями опитуваних щодо нововведень в університеті (коледжі) задля більш результативного формування у майбутнього вчителя початкових класів професійної мобільності. Щодо вихідних ступенів сформованості професійної мобільності студентів за кожним компонентом виявлено такі дані: *особистісний компонент* – пасивний ступінь: експериментальна вибірка (ЕГ)– 13,6%, контрольна (КГ) – 20,2%; обмежено-пошуковий ступінь: ЕГ – 45%, КГ – 49,1%; активно-пошуковий ступінь: ЕГ – 27,5%, КГ – 21%; усвідомлено-діяльнісний: ЕГ – 13,9%, КГ – 9,7%; *когнітивний компонент* – пасивний ступінь: ЕГ– 14,9%, КГ – 19,7%; обмежено-пошуковий ступінь: ЕГ – 43,6%, КГ – 48,9%; активно-пошуковий ступінь: ЕГ – 28,9%, КГ – 21,8%; усвідомлено-діяльнісний ступінь: ЕГ – 12,6%, КГ – 9,6%; *процесуально-поведінковий компонент* – пасивний ступінь: ЕГ– 16,9%, КГ – 22,2%; обмежено-пошуковий ступінь: ЕГ – 45,5%, КГ – 49,2%; активно-пошуковий ступінь: ЕГ – 23,9%, КГ – 18,5%; усвідомлено-діяльнісний ступінь: ЕГ – 13,7%, КГ – 10,1%.

Результати діагностувального експерименту переконали в потребі розробки методики формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкової школи, яка для зручності була представлена у вигляді експериментальної моделі формування досліджуваного явища у контексті неперервної підготовки вчителя початкової ланки освіти, узгоджена з вимогами кредитно-модульної технології навчання студентів, урахувала вагомість у посиленні пропедевтики досліджуваного процесу на допрофесійному етапі становлення фахівця.

У третьому розділі **«Пропедевтика формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти на етапі підготовки до навчання у ВНЗ»** представлено результати дослідження пропедевтики як діагностувального підґрунтя процесу формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкової школи з акцентуванням уваги на його організаційно-методичному забезпеченні в умовах профільного навчання учнів педагогічного ліцею; з'ясовано змістові характеристики освітнього середовища як чинника процесу формування означеної особистісно-професійної якості майбутнього вчителя початкової школи.

Вивчення вітчизняного досвіду допрофесійної підготовки дозволило дійти узагальнення, що сучасна система педагогічної освіти потребує більш повного врахування переваг інтеграційних процесів. Дієвість цих процесів виявляється у таких аспектах:

різноступенева професійна підготовка кадрів; варіативність та гнучкість професійних освітніх програм; багатофункціональність навчальних закладів. Саме зростання багатофункціональності пов'язується з удосконаленням усієї системи допрофесійної підготовки, збалансованості діяльності у профільних класах, ліцеях, відділеннях «Абітурієнт», взаємодії і взаємозалежності усіх зазначених структур у неперервному освітньому процесі.

Встановлено, що зміст та структура означеного етапу в контексті розробки цілісної системи підготовки учнів старшої школи до отримання професійної освіти, готовності бути мобільним фахівцем на ринку праці, потребують коректування через:

- певну невідповідність рівня загальної освіти стандартам вищої освіти, що тривалий час не знаходить розв'язання й негативно позначається на значному відсоткові абітурієнтів недостатньо вмотивованих щодо свідомого вибору професії вчителя;
- стрімке «старіння» знань, що змушує сучасного спеціаліста бути «відкритим» до інновацій, уміти мобільно реагувати на зміни, тобто сьогодення спонукає до пошуку нових механізмів мобілізації освітнього потенціалу, причому на початковому етапі формування професійних інтересів і потреб школярів;
- значне ускладнення домінанти мобільності, іманентно закладеної у професії педагога щодо вчителя початкових класів, оскільки здебільшого вона сприймається старшокласниками на емоційному рівні (наприклад, як спогади про першого вчителя), а не на раціональному (тобто як професійно значуща інтегрована особистісно-професійна якість).

Здійснений контекстний аналіз навчальних планів та робочих програм вищеназваних ланок дозволяє констатувати, що організаційно-методичне спрямування допрофесійної підготовки майбутнього вчителя сприяє забезпеченню освітнього середовища на означеному етапі. Своєрідним інструментарієм оптимізації позитивного впливу означеного середовища на розвиток особистості школярів, що дозволяє перенести акцент у діяльності вчителя з активного педагогічного впливу на особистість учня, спрямовуючи його в русло їхнього динамічного самонавчання і саморозвитку є, зокрема такі його параметри, як: широта, інтенсивність, ступінь усвідомленості, емоційність, узагальненість, домінантність, когерентність, активність, мобільність. Особливо цінною в контексті формування професійної мобільності учнів і, водночас, прикладом високої інтенсивності означеного середовища є варіативна складова навчальних планів, спрямована на організацію спеціальних курсів, що проводяться викладачами ВНЗ, через використання диспутів, тематичних діалогів, опонованих виступів, тренінгів, ділових ігор, захисту індивідуальних проектів тощо. Це дозволяє здійснити активне «входження» в професію, яке є обов'язковою умовою ефективного функціонування системи орієнтації на вчительську професію.

Створення і розвиток освітнього середовища на допрофесійному етапі підготовки майбутнього фахівця запускає діалектичні механізми вдосконалення всієї системи неперервної педагогічної освіти, який має відбуватися в умовах системно-інтегративної єдності, відкритості щодо змін, гнучкості, динамічності. Це середовище звивається як цілісна система і містить у собі такі складові: організаційно-методична (концепції навчання, виховання; навчальні плани, типові положення; програми, підручники, посібники, методичні рекомендації тощо); особистісно-орієнтована (наявність умов та можливостей для задоволення потреб кожного учня відповідно до індивідуальних освітніх траєкторій; пристосованість середовища до реалізації особистістю своєї активності у різних видах квазіпрофесійної діяльності: пізнавальної, інформаційної, наукової тощо); змістовно-технологічна (цілі, завдання, умови, форми, методи навчально-виховного процесу; використання ефективних технологій навчання). Таке середовище розглядається у дослідженні як специфічно організований педагогічний простір, що стимулює розвиток і саморозвиток школярів як підґрунтя їхньої професійної мобільності, як сукупність передумов для особистісного й творчо-діяльнісного розвитку учнів.

Виявлено, що успішне формування професійної мобільності на допрофесійному етапі його підготовки потребує: здійснення мотиваційно-орієнтаційної діяльності; дотримання цілісності, наступності й послідовності в цьому процесі; оптимізації організаційно-методичного забезпечення підготовки майбутнього вчителя в руслі якісних змін навчальних програм та технологій навчання, зорієнтованих на результативність пропедевтики його професійної мобільності через модульний принцип їх побудови, поетапності пропедевтичної роботи, включеності учнів у різні види активної творчої діяльності, неперервного системно-інтегративного освітнього середовища.

Позитивним у здійснюваній допрофесійній підготовці ми відзначаємо не тільки забезпечення профільної інформованості, орієнтації, консультування старшокласників, абітурієнтів (тобто профпросвіти), а й формування інтересу до майбутньої професії, уможливлення «входження» в її зміст, трансформацію їх інтересів у відповідні прагнення, нахили, ідеали, покликання; формування професійних якостей, зміцнення взаємозв'язку між ними, активізація здібностей до педагогічної діяльності. Пропедевтика професійної мобільності вирішується шляхом єдності розкриття і формування всієї гами фахової спрямованості через усвідомлення її абітурієнтами, адекватної позитивної самооцінки своїх здібностей.

Акцентуємо, що відповідно до логіки дослідження введення пропедевтичного етапу формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти зумовлене виключно діагностувальною метою.

Четвертий розділ «Обґрунтування моделі та результативності процесу формування мобільності майбутнього педагога на основному етапі його професійної підготовки» присвячений висвітленню процесу і результатів експериментального навчання на основі спроектованої моделі, метою якої визначено позитивну динаміку досліджуваної особистісно-професійної якості, а засадничими принципами - студентоцентризм, рефлексивність, інноваційність, коеволюція, що зумовлюють оптимальність організації освітнього процесу ВНЗ і водночас його результативність.

При конструюванні експериментальної моделі провідне завдання полягало в тому, щоб, використовуючи в єдності й цілісності різноманітні засоби, забезпечити гнучкість системи, суб'єкти якої здатні швидко реагувати, пристосовуватися до постійно змінюваних умов соціально-педагогічної дійсності. Спроектвана таким чином модель віддзеркалює педагогічні знання про те, що повинно бути сформоване. Структурно-функціональна зорієнтованість експериментальної моделі окреслена в компонентах, виокремлених у блоки (цілепокладання, організаційно-змістовий, результативний), що забезпечує можливість відтворити цілеспрямований процес інтегративної системи формування професійної мобільності майбутнього вчителя школи першого ступеня (див. рис.)

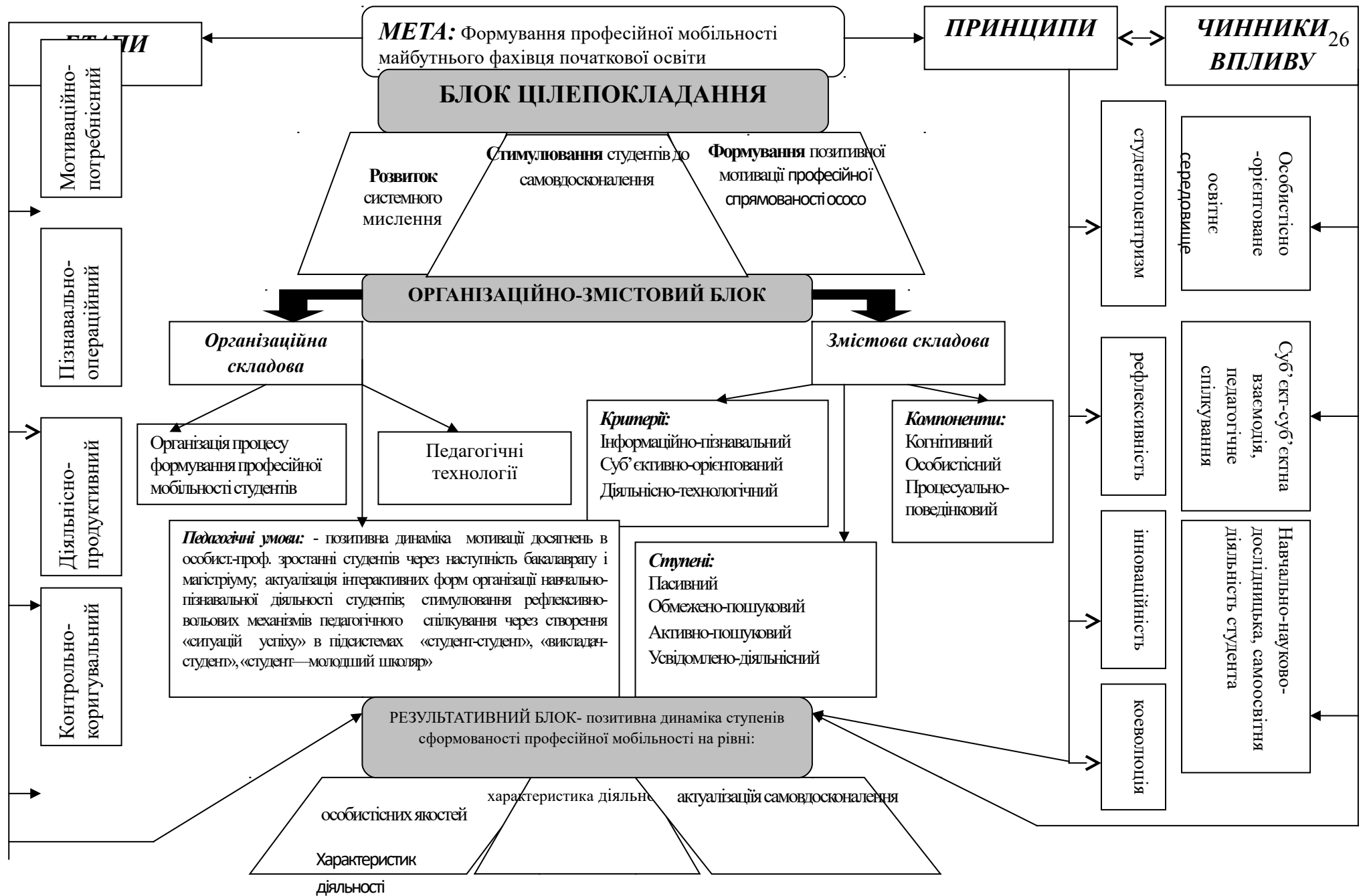

Рис.5 Експериментальна модель процесу формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти

Блок цілепокладання акумулює реалізацію завдань щодо розвитку інтегративно-цілісного мислення майбутніх учителів, мотивації бути мобільним, успішним; формування професійної спрямованості особистості, випереджувальний особистісно-професійний розвиток; стимулювання студентів до професійного самовдосконалення, саморозвитку.

Змістова складова організаційно-змістового блоку конкретизована в когнітивному, особистісному та процесуально-поведінковому компонентах досліджуваного феномена, що проявляються в різнопланових інтеграційних характеристиках.

Організаційна складова базується на технологічному аспекті процесу формування професійної мобільності майбутнього педагога, акумулюючи всі його складові та забезпечуючи інтенсифікацію через інтерактивні методи активізації пізнавальної діяльності, стимулювання особистісного розвитку студентів, організації взаємодії і спілкування між студентами, студентами й викладачем, домінантою якого є спецкурс «Професійна мобільність як підґрунтя самореалізації майбутнього вчителя початкових класів», що значно збагачує фахову підготовку вчителя початкової ланки освіти в контексті забезпечення гнучкості і багатофункціональності професійної освіти, досягнення якісно нового рівня мобільності як інтегрованого особистісного утворення та професійно-практичної підготовки спеціалістів.

Результативний блок створює уявлення про продуктивність процесу формування професійної мобільності студентів на рівні відповідних якостей (особистості, характеру діяльності, динаміки самовдосконалення).

Зміст окреслених блоків експериментальної моделі з урахуванням критеріально-ступеневої характеристики досліджуваного педагогічного явища відповідно до концептуальних засад передбачає поетапну його реалізацію (мотиваційно-потребнісний; пізнавально-операційний; діяльнісно-продуктивний; контроль-коригувальний етапи), як системи, репрезентованої сукупністю педагогічних умов.

На всіх етапах відслідковувалася динаміка вияву рефлексивного аспекту професійної мобільності. При цьому було використано інтегративно-тематичний підхід щодо реалізації міжпредметних зв'язків у форматі особистісно-орієнтованої педагогіки, що посилював навчально-професійний ресурс формування означеної якості відповідно спрямованими темами. Зокрема, в контексті реалізації дослідницького задуму було реструктуризовано навчальні програми нормативних курсів «Методика виховної роботи», «Основи педагогічної майстерності», «Методика викладання педагогіки», «Аксіологія педагогічної освіти» в експериментальній вибірці.

У відповідності з логікою та концепцією дослідження на мотиваційно-потребнісному етапі вихідні позиції були зорієнтовані передусім на забезпечення динаміки мотивації

досягнень в особистісно-професійному зростанні студентів через наступність педагогічного супроводу в межах бакалаврату і магістріуму засобами створення «ситуацій успіху» в навчанні студентів як передумови збагачення їхньої професійної мобільності.

Створення «ситуації успіху» розглядається як вагомий педагогічний ресурс у досягненні студентами ефективних результатів, їх усвідомлення для подальшої професійної діяльності, оскільки суб'єкт, мотивований на успіх, володіє більшою наполегливістю щодо досягнення мети, соціальною сміливістю, здатністю до побудови кар'єри.

У межах експериментального дослідження окреслено ключові позиції щодо створення «ситуацій успіху» в освітньому процесі ВНЗ як підґрунтя збагачення професійної мобільності студентів, а саме: енергію для свого особистісного і професійного зростання й удосконалення майбутній педагог здобуває від своїх успіхів; успіхи студента опосередковуються успіхами викладача, який може стати успішним, допомагаючи бути успішним студенту. Викладач, створюючи «ситуацію успіху», з одного боку, актуалізує у структурі потребнісно-мотиваційної сфери особистості студента диспозиції досягнення успіху в будь-якій професійно орієнтованій діяльності. З іншого - актуалізація цих диспозицій призводить до змін щодо сприйняття студентом навчальної та будь-якої іншої життєвої ситуації.

Ми виходили з того, що ймовірність досягнення успіху як результат сприяння підвищується в тому випадку, якщо наявні «зустрічні зусилля» («зустрічний рух») – прагнення успішності як у студента (в навчально-пізнавальній, комунікативній та інших видах діяльності), так і у викладача (у його професійній діяльності). Тому пріоритетним у створенні «ситуації успіху» в навчанні студентів (ОКР «бакалавр») було визначено потребнісно-мотиваційний збіг (конгруентність) у системі «викладач – студент» - психолого-педагогічне явище спільної спрямованості на успіх, що зумовлює синхронізацію та інтеграцію зусиль суб'єктів навчально-пізнавальної діяльності при розв'язанні освітніх, комунікативних, соціально-педагогічних завдань. Конгруентність зумовлює високий ступінь ефективності співпраці в діаді «викладач – студент» при розв'язанні професійно-педагогічних завдань у руслі досліджуваної проблеми. Явище конгруентності фіксується в контексті експериментального навчання за такими параметрами: прагнення обох сторін до позитивної співпраці, гармонійності взаєностосунків; адекватна самооцінка; стан емоційної задоволеності результатом спільної діяльності. Загальну мету такої конгруентної співдії у педагогічній системі можна сформулювати як спільне переживання позитивного емоційного стану, задоволення від досягнення успіху.

Алгоритмізація взаємодії викладача і студента щодо забезпечення створення «ситуації успіху» в освітньому процесі ВНЗ на етапі формувального експерименту редбачала реалізацію таких послідовних «кроків».

«Крок» перший – цілепокладання й розробка індивідуалізованої педагогічної допомоги студентові в його особистісно-професійному розвитку (карта особистісного зростання). У процесі експериментального навчання зі студентами другого-четвертого курсів (ЕГ, ОКХ «бакалавр») на практичних заняттях із навчальних дисциплін «Методика виховної роботи», «Основи педагогічної майстерності», «Педагогічні технології у початковій школі» апробувалася розроблена індивідуалізована педагогічна допомога студентові, що складається з таких педагогічних дій (операцій): зняття страху, авансування успішного результату, «прихований інструктаж» щодо способів і форм взаємодії, активізація мотиву, персональна винятковість, мобілізація активності, висока оцінка фрагмента діяльності, що допомагало студентам подолати невпевненість, формувало цілеспрямовану мотивацію, спонукало до виконання конкретних дій тощо. Означені педагогічні операції є підтвердженням конгруентності взаємодії викладача і студента та дієвим підґрунтям при заповненні карти особистісного зростання, основними компонентами якої є: власні досягнення (позитивне в кожному студентові); індивідуальні проблеми (найбільші труднощі); особистісно-професійні перспективи (шляхи саморозвитку), а функціональними параметрами: наявність професійних цілей і планів (їх спрямованість, характер, структурованість, чіткість, оперативність щодо досягнення); сформованість педагогічної рефлексії; оцінювання ролі освітнього середовища неперервної професійної підготовки в особистісно-професійному розвитку та самовизначенні майбутнього вчителя. «Карта особистісного зростання» запроваджувалася на першому курсі як індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) відповідно до програми нормативної дисципліни «Вступ до спеціальності» і виконувалась упродовж семестру, що дозволило відстежити динаміку якісних особистісних змін студента як результат самоаналізу і самооцінювання своїх достоїнств, проблем, труднощів. Це допомагало майбутнім педагогам рухатись уперед у своєму особистісно-професійному розвитку, відшліфовуючи в подальшому педагогічну майстерність, набуваючи досвіду професійно мобільної поведінки.

«Крок» другий – технологічне забезпечення реалізації педагогіки успіху (технології створення «ситуації успіху» в навчанні студентів), моделювання «ситуацій успіху» в освітньому процесі. Під технологією створення «ситуації успіху» розуміємо проектування і реалізацію на практиці такої педагогічної системи, яка була б адекватна когнітивним та емоційно-вольовим станам студентів (орієнтація на розвиток системного мислення, здібностей особистості, набуття знань, умінь та навичок для ефективного «просування» до

власного успіху), що активізує їхній особистісно-професійний розвиток, органічно «вбудовуючись» в ідеї розвивального, особистісно-орієнтованого навчання. Доведено, що ефективним методом розвитку системного педагогічного мислення студентів є метод аналізу педагогічних ситуацій. Практика переконує: позитивним навчальним ефектом володіє «прогривання» педагогічних ситуацій із використанням позиційно-рольових ігор (позиційно-рольовий тренінг), зокрема при використанні прийому «зміна ролей», що дозволяє активізувати здатність студентів до вибору рішень, прогнозування, відкритість до змін тощо як особистісно значущих для професійної мобільності якостей. Ми виходили з того, що тренінг у цілому за своєю суттю є квазіпрофесійною діяльністю, яка має риси як навчання, так і праці за фахом, оскільки в ньому відтворюється «проживання» предметного змісту майбутньої професійної діяльності («проживання» варіантів педагогічної діяльності), моделювання систем відносин, характерних для них, «прийняття» професійних цінностей. Він активізує процес самопізнання, саморозвитку, допомагає краще відчувати атмосферу професійної діяльності (її соціально-педагогічний контекст), усвідомити складність і варіативність рішень, які приймаються, що приводить студента до ототожнення (ідентифікації) себе з учительством. Наприклад: зі студентами бакалаврату (4 курс, «Основи педагогічної майстерності») з теми «Особистісно зорієнтована рольова позиція вчителя» виконувалися вправи такого змісту: Вправа. Актуалізація уявлень про ідеальний (потенційний) робочий стан учителя. Залежність успішності ситуації і внутрішнього стану педагога. Позиція успішного вчителя. Уявіть себе в ситуації, коли Ви як спеціаліст переживаєте почуття успіху, отримуєте задоволення від своєї праці. Позиція неуспішного вчителя. Ситуація «професійного згорання»: Ви не задоволені роботою, не задоволені і вашою працею. Спробуйте пояснити самому собі: які найсуттєвіші особливості цього переживання; «вслухайтесь у себе», чи є щось таке, що заважає Вам відчувати ці почуття; уявіть це «щось», намалюйте його образ; повторіть цю вправу, уявляючи себе в різних педагогічних ситуаціях (на уроці, в бесіді з учнями, батьками, колегами). «Проживання» ситуацій різних ролей сприяє розвитку гнучкості педагогічного мислення, набуттю навичок предметно-рефлексивного аналізу як показника усвідомленого ставлення студентів до процесу навчання, інструмент, за допомогою якого здійснюється формування професійно мобільної особистості, її здібностей до самооцінки, саморозвитку, самовдосконалення, творчості. Як оригінальний інструментарій щодо творчої самореалізації через створення «ситуації успіху» в навчанні студентів у контексті науково-педагогічного вдосконалення та фахового саморозвитку професійно мобільного педагога школи першого ступеня (магістріум) було використано технологію педагогічних майстерень, яка забезпечувала обстановку для успішної групової діяльності, коли успішність одного суб'єкта ставала поштовхом для

діяльності іншого і водночас як знаряддя інтерактивної взаємодії, практичне використання якої спрямоване на формування саморозвивальної і самореалізованої особистості – професійно мобільного фахівця.

«Крок» третій – діагностика (самооцінка) сформованості у студентів мотивації досягнення (бути успішним, професійно мобільним фахівцем), складання автопортрету-роздуму «Я – професійно мобільний учитель?»; рефлексія діяльності щодо створення «ситуації успіху», яка здійснювалася за допомогою теста самооцінки і дозволила оцінити результативність технологічного забезпечення означеного процесу за такими параметрами: потреба студентів у досягненні професійних цілей; сформованість ідеалу професійно мобільного вчителя початкових класів, повідальності щодо підготовки до майбутньої професійно мобільної діяльності; прагнення до самореалізації, професійного зростання як мобільного фахівця школи першого ступеня; цілеспрямованість щодо самовиховання власних особистісно-професійних якостей.

В експериментальній системі передбачено, що для формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти потрібна така організація навчального процесу, за якої студенти будуть залучені до активної навчально-науково-дослідницької діяльності в особистісно-орієнтованому освітньому середовищі, де опора на принцип коеволюції нормативного й одночасного розширення суб'єктного досвіду студента дозволяє таким чином організувати педагогічний процес, щоб він формував у майбутнього вчителя настанову на постійний саморозвиток. Відтак, стимулював його потребу щодо пошуку нових шляхів розв'язання шкільних проблем (принцип інноваційності), зорієнтованих передусім на реалізацію поліфункціональності вчителя школи першого ступеня, ставив у позицію неперервного творчого переосмислення педагогічної дійсності як шлях до самовдосконалення, самоефективності в інтенсивній діяльності. Тобто очевидно є інтеграція пізнавально-операційного та діяльнісно-продуктивного етапів, де комплексно реалізуються визначені педагогічні умови – актуалізація інтерактивних форм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, зорієнтованих на реалізацію поліфункціональності вчителя школи першого ступеня, де домінантою є дитиноцентризм із урахуванням вікової специфіки особистості молодшого школяра; стимулювання рефлексивно-вольових механізмів педагогічного спілкування в підсистемах «студент-студент», «викладач-студент», «студент-молодший школяр», де системостворювальною є мобільність суб'єкта навчально-професійної діяльності.

Виявлено, що інтерактивні методи з урахуванням суб'єктивного досвіду майбутніх учителів стимулюють освоєння способів відкриття соціального досвіду. Істотно важливим є залучення студентів до розв'язання проблем, максимально наближених до майбутньої

професійної діяльності, формування пізнавальної активності, розвиток уміння мобілізувати необхідні творчі здібності і реалізувати себе щодо власного вибору. Акцентуємо увагу на таких інтерактивних технологіях, як: технології кооперативного і колективно-групового навчання, ситуативного моделювання й опрацювання дискусійних питань ((Наприклад, технології «Два – чотири – всі разом», «Карусель», «Акваріум», апробовані на практичних заняттях із «Основ педагогічної майстерності» та «Педагогічних технологій у початковій школі»), які акумулюють систему активних дій та інтенсивну взаємодію всіх учасників навчального процесу. Серед розмаїття технологій колективно-групового навчання виокремлюємо «Мозковий штурм» і «Case-метод («case-study»)), що зумовлено їх впливом на особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя початкових класів, оскільки спонукає його до самоєфективності в інтенсивній діяльності, що базується на виявленні власної уяви, творчості, вільного висловлення своїх думок. Вони використовуються не тільки як самостійні методи інтеракції, але й як елементи «вливання», «вкраплення» у процес діяльності з метою посилення її продуктивності, що практично здійснювалося нами на заняттях зі студентами V курсу (освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр», навчальні дисципліни «Аксіологія педагогічної освіти», «Інтерактивні технології навчання»). Означені технології в експериментальних групах ефективно поєднувалися з традиційними формами та методами навчання у ВНЗ, використовуючи базовий ресурс нормативних навчальних дисциплін на різних етапах фахової підготовки професійно мобільного вчителя початкових класів. Доведено, що інтерактивна взаємодія в атмосфері відкритості, щирості стимулює ініціативу, пізнавальний інтерес студентів, інтенсифікує процес формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти. Свідченням формування готовності до професійної мобільності стало усвідомлення студентами своїх особистісно-професійних можливостей, себе у системі педагогічного спілкування, сформованість умінь критично мислити, діяти, робити вибір, рефлексувати, долати труднощі в досягненні результату, оновлювати свій творчий потенціал.

Педагогічна практика розглядається у дослідженні як інтегруючий і стрижневий компонент особистісно-професійного становлення фахівця, як сполучна ланка між теоретичним навчанням майбутніх учителів початкових класів та їхньою самостійною роботою у школі, а ідея педагогічного супроводу максимально відповідає принципам особистісно орієнтованої розвивальної взаємодії на основі різних підсистем: «викладач-студент», «студент-студент», «викладач-класовод», «студент-класовод», «студент-учень» в умовах наскрізного процесу формування досліджуваної особистісно-професійної якості, в наступності бакалаврату і магістрату.

У дослідницькому апараті йдеться про методику формування мобільності майбутнього педагога школи першого ступеня на основному етапі (бакалаврат) його професійної підготовки та етапі науково-педагогічного і фахового саморозвитку (магістріум), яка передбачала уніфікацію навчально-науково-дослідницької діяльності через виконання різноманітних завдань, що акумулює алгоритми дій та компоненти змістової характеристики досліджуваної якості і тим самим уможлиблювала «програмування» посилення динаміки їх вияву як активного саморозвитку мобільності фахівця. При цьому ми послуговувалися такою алгоритмізацією дій: пропедевтика, самопроєктування («бакалавр»); саморегулювання («магістр»). Розгортання окресленої діяльності у спроектованій моделі процесу формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкової школи відбувалось у контексті означених дій відповідно структурно-компонентного складу досліджуваної особистісно-професійної якості. Зокрема, при виконанні пошуково-дослідницьких завдань пропедевтика передбачала підготовчу роботу щодо вияву студентами професійної мобільності, ознайомлення з її змістовими характеристиками, структурою, таксономією цілей. Самопроєктування орієнтувало студентів на прогнози щодо вироблення варіантів-результатів професійної мобільності через індивідуалізацію, модифікацію та диференціацію апробованих зразків професійно-педагогічної діяльності, дії за аналогією. Саморегулювання націлювало на виявлення студентом свого творчого потенціалу, зробку власних програм особистісно-професійного саморозвитку, самоактуалізації, саморегуляції цього процесу. Наприклад: пошуково-дослідницькі завдання у контексті самопроєктування (бакалаврат) (Тема «Формування успішної особистості майбутнього педагога», курс «Основи педагогічної майстерності»). Особистісний компонент – самоактуалізована особистість: аналіз провідних ідей (розкриття студентами ключових позицій поняття «самоактуалізована особистість»). Узагальнений алгоритм завдання: 1) підготуйте реферат з теми: «Професійний саморозвиток і самопроєктування в системі педагогічної освіти»; складіть тези повідомлення «Професійна мобільність як іманентна особистісно-професійна якість учителя школи першого ступеня»; упорядкуйте таксономію ключових понять «мотивація досягнення», «цільова активність», «мотивація ефективності» як системостворювального чинника самоактуалізації особистості. Когнітивний компонент: становлення концептуальних конструктів (орієнтація студентів на систематизацію та узагальнення інформації щодо висвітлення сутності та структури феномена «професійна мобільність майбутнього вчителя початкових класів» у руслі концепції дослідження). Узагальнений алгоритм завдання: конкретизуйте провідні ідеї концепції дослідження; визначте доміанти дослідження (актуальність проблеми, методологічна база, теоретичні засади висвітлення проблеми, методичний інструментарій її практичного вирішення); обґрунтуйте пріоритетність системної методології як

концептуальної домінанти дослідження; написання аналітичного есе «Професійно мобільний учитель початкової школи: реальність і перспектива» (дослідження студентами різних аспектів означеної проблеми у методологічному, теоретико-прикладному та прогностичному розрізі). Процесуально-поведінковий компонент: накресліть програму дій щодо особистісно-професійного самовдосконалення (студенти прогнозують перелік дій, які актуалізуються у контексті особистісно-професійного зростання майбутнього фахівця початкової освіти). Узагальнений алгоритм завдання: назвіть ваші конкретні дії щодо особистісно-професійного самозростання як мобільного спеціаліста; окресліть систему цих дій, їх необхідну комбінаторику; спрогнозуйте ймовірну ефективність запрограмованої діяльності; рефлексія-самопроєктування (самопрогнозування, визначення перспектив власного самостановлення як професійно мобільного вчителя початкової школи на основі розкриття вже набутих досягнень).

Встановлено, що вагому самостійну роль у фаховій підготовці висококваліфікованого, конкурентноспроможного педагога відіграє науково-дослідницька діяльність студентів як невід'ємна складова навчального процесу ВНЗ, функціональні можливості якої акумульовані у трьох площинах: особистісно-результативні, діяльнісно-результативні та перспективно-регулятивні функції. Доведено, що залучення до системи фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи «ресурсу» науково-дослідницької діяльності, зокрема через ІНДЗ дозволяє активізувати творчий потенціал як фундаментальну якість мобільної особистості, створює підґрунтя для опанування методології пошукової роботи, розвиває дослідницькі та рефлексивні вміння студентів. Наприклад, на рівні «бакалаврату» студенти склали проекти навчального, виховного змісту, програми виховання учнів молодшого шкільного віку, вони рефлексували, комплексно інтегруючи знання навчальних дисциплін у напрямку формування індивідуальних траєкторій особистісно-професійного зростання як професійно мобільного фахівця початкової освіти, накопичуючи об'єктивно значущу інформацію теоретичного і прикладного спрямування; магістри ж за програмою спецкурсу «Професійна мобільність як підґрунтя самореалізації майбутнього вчителя початкових класів» виконували ІНДЗ за трьома рівнями: репродуктивний, що вимагав від магістранта знань основних понять категоріального апарату спецкурсу та вміння їх застосовувати для виконання елементарних завдань. Наприклад: здійснити аналіз понять «професійна мобільність», «професійна діяльність», «професіоналізація», «професійна активність», «професійна компетентність», «професійна майстерність», «професійна зрілість»; репродуктивно-творчий, що потребував самостійного пошуку, аналізу педагогічної літератури з метою її застосування при виконанні певного завдання. Наприклад: виокремити спільні риси та підходи до формулювання вищезазначених понять; провести мікродослідження – довести чи спростувати тезу, що

сутнісна характеристика окреслених дефініцій зумовлює досконалість професійної підготовки педагога і водночас суттєво доповнює уявлення про «професійну мобільність»; творчо-пошуковий, який передбачає самостійне розв'язання індивідуальних завдань (переважно творчого характеру, зокрема таких, як: тренінги, ділові ігри, інтерактивні технології тощо), розробку тестів, написання рефератів. Наприклад: розробити сценарій проведення ділової гри «З'їзд мобільних педагогів», де учасники гри повинні представити своє бачення професійно мобільних педагогів XIX, XX і XXI століття).

На етапі формуального експерименту як засіб активізації професійної мобільності студентів і водночас збагачення їхньої творчої педагогічної діяльності використовувалися проектні технології. Віддавалася перевага передусім творчим міні-проектам, що передбачали розв'язання професійної проблеми в межах конкретного заняття, наприклад: «Як спроектувати творче навчальне середовище на уроці в початковій школі» (курс «Педагогічні технології у початковій школі», тема «Теоретичні основи моделювання уроку в початковій школі»). Мета проектування вважалася досягнутою тоді, коли у процесі експертного оцінювання в експериментальних групах фіксувалося зростання таких показників діяльності студентів: інформаційна забезпеченість; функціональна грамотність; інтелектуальна та емоційно-вольова підготовленість. Активізація професійної мобільності студентів в освітньому процесі ВНЗ забезпечувалася технологічними прийомами, зокрема «Портфоліо досягнень», що розглядався як альтернативний щодо традиційних форм способів оцінювання і вирішував такі завдання: відстежити динаміку особистісно-професійного становлення кожного студента; об'єктивно схарактеризувати його готовність до вияву мобільності у професійно-педагогічній діяльності; забезпечити формування у майбутнього вчителя школи першого ступеня умінь самопроекування професійного становлення на основі адекватного сприйняття і оцінки своїх достоїнств і недоліків; надати кваліфіковану допомогу у виборі напрямів саморозвитку, активізації особистісних сил і здібностей студента, вибудові асної траєкторії досягнення мети – формування професійно мобільного вчителя школи першого ступеня; оцінити індивідуальні освітні, професійні та особистісні досягнення студента.

Результатами формуального експерименту підтверджено компенсаторну роль спецкурсу «Професійна мобільність як підґрунтя самореалізації майбутнього вчителя початкових класів» - суттєвої елективної дисципліни у структурі професійно-педагогічної підготовки майбутнього педагога через портфоліо досягнень, блокова структура побудови якого характеризує певний аспект сформованості професійної мобільності майбутнього вчителя школи першого ступеня відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» і дозволяє оцінити ступінь індивідуальних досягнень студента («особистісне зростання», «пізнавальна перспектива», «саморефлексія і самокорекція»).

Аналіз результатів формувального етапу дослідно-експериментального навчання з використанням методів математичної статистики підтвердив педагогічну прогностичність концептуальних підходів щодо розробки і впровадження експериментальної моделі формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти, що представлено в таблиці (див. табл.).

Критичне значення для перевірки гіпотези знайдено з рівності :

$$\Phi (t_{кр.}) = (1 - 0,05) : 2 = 0,475, t_{кр} = 1,96$$

Спостережуване значення критерію $t_{кр}$, як видно з таблиці, свідчить про високий рівень надійності висновків 1,96 і 1,64, що відповідає величинам значущості похибок у 5% і 1%. Показники дисперсії (генеральної та вибіркової) свідчать про незначне відхилення отриманих результатів від очікуваних, що підтверджує надійність педагогічного експерименту.

Таблиця

Результати формувального етапу експерименту (ЕГ та КГ)

Компоненти	Особистісний		Когнітивний		Процесуально-поведінковий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Обсяг вибірки «бакалавр»/«магістр»	366	382	366	382	366	382
	330/36	344/38	330/36	344/38	330/36	344/38
Середні значення	2,3	2,5	2,16	2,3	2,45	2,61
Скореговані вибіркові дисперсії	0,57	0,63	0,55	0,64	0,52	0,61
Спостережуване значення критерію, R^2	365	381	365	381	365	381
Генеральні дисперсії	0,57	0,63	0,55	0,64	0,52	0,61
Спостережуване значення критерію, t	1,96		1,96		1,64	

У ході аналізу експериментальних даних статистично доведено позитивну динаміку ступенів сформованості досліджуваного феномена в експериментальних групах: зниження кількості майбутніх учителів початкових класів із обмежено-пошуковим ступенем, відсутність пасивного ступеня та зростання кількості досліджених із активно-пошуковим і усвідомлено-діяльним ступенем прояву всіх компонентів, а саме: особистісний – пасивний ступінь засвідчили лише студенти КГ – 12,8%, 8,6% – обмежено-пошуковий ступінь (у КГ – 28,9%), активно-пошуковий – 57,6% (у КГ – 42,2%), усвідомлено-діяльним – 33,8% (у КГ – 16,1%); когнітивний: пасивний ступінь виявили лише 11,1% майбутніх фахівців початкової освіти у КГ, 5,4% – обмежено-пошуковий ступінь (у КГ – 33,2%), активно-пошуковий – 59,1% (у КГ – 40,3%), усвідомлено-діяльним – 36,5% (у КГ – 15,4%); процесуально-поведінковий: 0,2% студентів засвідчили пасивний ступінь (у КГ – 9,3%), 6,3% – обмежено-

пошуковий (у КГ– 20,2%), 53,8% – активно-пошуковий (у КГ – 43,2%), 38,1% – усвідомлено-діяльнісний (у КГ – 25,8%) ступені.

Таким чином виявлено тенденцію динамічних змін показників у структурі особистісного, когнітивного та процесуально-поведінкового компонентів, що доводить ефективність спроектованої моделі формування досліджуваної особистісно-професійної якості у контексті ступеневої фахової підготовки.

Висновки

У дисертації здійснено теоретико-методологічне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової проблеми формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти.

1. Обґрунтовано концепцію формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти, що акумулює три взаємопов'язані концепти: методологічний, теоретико-педагогічний, технологічний, провідною ідеєю якої є розгляд професійної мобільності як особистісно-професійної якості вчителя початкових класів, що може бути сформована у процесі університетської підготовки на системно-інтегративній основі.

2. У дослідженні уточнено зміст понять «соціальна мобільність», «професійна мобільність», «професійно-педагогічна мобільність», «освітнє середовище», «освітній простір» формування професійної мобільності майбутнього педагога школи першого ступеня. Обґрунтовано, що феномен «мобільність» є системним, багаторівневим явищем, яке вимагає інтегрованого, міждисциплінарного вивчення і не має сьогодні загальновизнаного визначення. Згідно з філософсько-антропологічними позиціями він акумулює гуманістичний ідеал суспільних перетворень; із соціологічними – акцентується на адаптаційних можливостях індивідів, шансах на кар'єру, меті та мотивах професійної мобільності; з психологічними – домінуючою є відкритість до змін, потреба у самореалізації, що вимагає гнучкості поведінки; з педагогічними – як передумова успішної кар'єри, переорієнтування, переоцінка нових професійних реалій. Визначено, що «соціальна мобільність» розглядається як перехід, переміщення соціального об'єкта (індивідів, уп, цінностей) із однієї позиції в іншу всередині соціального простору; «професійно-педагогічна мобільність» – як здатність особистості організувати співдіяльність із іншими суб'єктами освітньо-виховного процесу (учнями, їхніми батьками, колегами, партнерами тощо) у відповідності з цілями, завданнями сучасної концепції освіти, цінностями вітчизняної, світової, регіональної та національної культури; «професійна мобільність» – як підґрунтя ефективного реагування особистості на «виклики» сучасного суспільства, своєрідний особистісний ресурс, її внутрішній (мотиваційно – інтелектуально – вольовий) потенціал, який сприяє дієвому перетворенню суспільного довкілля і самого себе в ньому, що забезпечує гнучку орієнтацію й діяльнісне

реагування в динамічних соціальних та професійних умовах відповідно до власних життєвих позицій, готовність до змін та її реалізацію у своїй життєдіяльності, детермінує професійну активність, суб'єктність, творче ставлення до професійної діяльності, особистісного розвитку. «Освітнє середовище» розглядається у дослідженні як специфічно організований педагогічний простір, що стимулює розвиток і саморозвиток студентів (школярів) як підґрунтя їхньої професійної мобільності, як система умов для їхнього особистісного й творчо-діяльнісного розвитку. Співвідношення категорій «середовище» і «простір» аналогічне кореляції «частини» й «цілого», оскільки «простір» є багатовимірним феноменом, а «середовище» – лише одним із його вимірів.

3. Розкрито зміст феномена «професійна мобільність учителя початкових класів» як складного інтегративного утворення у цілісній структурі особистості педагога, де взаємодіють вияви особистісного та професійно-діяльнісного характеру, в яких акумулюються мотиваційна цілеспрямованість і педагогічна гнучкість, потреба у професійній самореалізації через необхідний та достатній рівень професійної компетентності, самоефективності в інтенсивній діяльності, схильність до педагогічної творчості й готовність до інноваційних змін. Компонентну структуру означеного феномена складають особистісний, когнітивний і процесуально-поведінковий компоненти.

4. Встановлено, що критеріями оцінки компонентів досліджуваного феномена є: суб'єктно-орієнтований, інформаційно-пізнавальний, діяльнісно-технологічний, ознаки вияву яких диференційовані за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр-магістр». За означеними критеріями та показниками їх вияву здійснено оцінку ступенів сформованості професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти: пасивний, обмежено-пошуковий, активно-пошуковий, усвідомлено-діяльнісний.

5. З'ясовано стан сформованості професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти у сучасній практиці вищої школи через аналіз педагогічного супроводу означеного процесу та діагностику здатності студентів до професійної мобільності. Педагогічний супровід формування професійно мобільного вчителя школи першого ступеня визначається як система фахово орієнтованої діяльності, спрямованої на створення освітнього середовища для продуктивного (успішного) навчання, виховання, розвитку студентів, їхньої самореалізації й утвердження у ситуаціях особистісно-професійного визначення, вибору та міжособистісної взаємодії. За результатами діагностування встановлено, що значна частина учнів старшої школи (48,3%) і студентів (43,5%) усвідомлює значущість сформованості професійної мобільності як інтегрованої особистісно-професійної якості вчителя школи першого ступеня; водночас виявлена суперечність між необхідністю її формування та недостатньою технологічною забезпеченістю цього процесу, що

підтверджується пропозиціями опитуваних щодо нововведень в університеті (коледжі) задля більш результативного формування у майбутнього вчителя початкових класів професійної мобільності. Щодо вихідних ступенів сформованості професійної мобільності студентів за кожним компонентом виявлено такі дані: *особистісний компонент* – пасивний ступінь: ЕГ – 13,6% , КГ – 20,2%; обмежено-пошуковий ступінь: ЕГ – 45% , КГ – 49,1%; активно-пошуковий ступінь: ЕГ – 27,5%, КГ – 21%; усвідомлено-діяльнісний: ЕГ – 13,9% , КГ – 9,7%; *когнітивний компонент* – пасивний ступінь: ЕГ – 14,9% , КГ – 19,7%; обмежено-пошуковий ступінь: ЕГ – 43,6%, КГ – 48,9%; активно-пошуковий ступінь: ЕГ – 28,9%, КГ – 21,8%; усвідомлено-діяльнісний: ЕГ – 12,6% , КГ – 9,6%; *процесуально-поведінковий компонент* – пасивний ступінь: ЕГ – 16,9% , КГ – 22,2%; обмежено-пошуковий ступінь: ЕГ – 45,5%, КГ – 49,2%; активно-пошуковий ступінь: ЕГ – 23,9% , КГ – 18,5%; усвідомлено-діяльнісний: ЕГ – 13,7% , КГ – 10,1%.

6. Схарактеризовано чинники, що впливають на формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкової школи у системі ступеневої освіти: особистісно-орієнтоване освітнє середовище, що структурно об'єднує у цілісну єдність рівні неперервної педагогічної освіти (допрофесійний (пропедевтичний), основний (бакалаврат), науково-педагогічного вдосконалення та фахового саморозвитку (магістріум); суб'єкт-суб'єктна взаємодія, педагогічне спілкування; навчально-науково-дослідницька, самоосвітня діяльність студентів.

7. Педагогічними умовами ефективного формування професійної мобільності майбутнього педагога початкової школи визначено: позитивна динаміка мотивації досягнень в особистісно-професійному зростанні студентів через наступність педагогічного супроводу в межах бакалаврату і магістріуму; актуалізація інтерактивних форм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, зорієнтованих на реалізацію поліфункціональності вчителя школи першого ступеня, де домінантою є дитиноцентризм із урахуванням вікової специфіки особистості молодшого школяра; стимулювання рефлексивно-вольових механізмів педагогічного спілкування в підсистемах «студент-студент», «викладач-студент», «студент-молодший школяр», де системостворювальною є мобільність суб'єкта навчально-професійної діяльності.

8. Розроблено й експериментально апробовано модель і методику формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти. Структурно-функціональна зорієнтованість моделі окреслена у компонентах, виокремлених у блоки (цілепокладання, організаційно-змістовий, результативний), що забезпечує можливість відтворити цілеспрямований процес інтегративної системи формування професійної мобільності майбутнього вчителя школи першого ступеня. Блок цілепокладання акумулює реалізацію завдань щодо розвитку інтегративно-цілісного мислення майбутніх учителів, мотивації бути

мобільним, успішним; формування професійної спрямованості особистості, випереджувальний особистісно-професійний розвиток; стимулювання студентів до професійного самовдосконалення, саморозвитку. Змістова складова організаційно-змістового блоку конкретизована в когнітивному, особистісному та процесуально-поведінковому компонентах досліджуваного феномена, що проявляються в різнопланових інтеграційних характеристиках. Організаційна складова базується на технологічному аспекті процесу формування професійної мобільності майбутнього педагога, акумулюючи всі його складові та забезпечуючи інтенсифікацію через інтерактивні методи активізації пізнавальної діяльності, стимулювання особистісного розвитку студентів, організації взаємодії і спілкування між студентами, студентами й викладачем, домінантою якого є спецкурс «Професійна мобільність як підґрунтя самореалізації майбутнього вчителя початкових класів», що значно збагачує фахову підготовку вчителя початкової ланки освіти в контексті забезпечення гнучкості і багатофункціональності професійної освіти, досягнення якісно нового рівня мобільності як інтегрованого особистісного утворення та професійно-практичної підготовки спеціалістів. Результативний блок створює уявлення про продуктивність процесу формування професійної мобільності студентів на рівні відповідних якостей (особистості, характеру діяльності, динаміки самовдосконалення).

Доведено можливість і доцільність педагогічного спрямування процесу формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти, що здійснюється комплексно на мотиваційно-потребнісному, пізнавально-операційному, діяльнісно-продуктивному та контрольньо-коригувальному етапах та його моніторингу.

У результаті формувального експерименту в експериментальних групах зафіксовано статистично значущі позитивні зміни щодо ступенів сформованості професійної мобільності за всіма компонентами: особистісний – пасивний ступінь засвідчили лише студенти КГ – 12,8%, 8,6% – обмежено-пошуковий ступінь (у КГ – 28,9%), активно-пошуковий – 57,6% (у КГ – 42,2%), усвідомлено-діяльнісний – 33,8% (у КГ – 16,1%); когнітивний: пасивний ступінь виявили лише 11,1% майбутніх фахівців початкової освіти у КГ, 5,4% – обмежено-пошуковий ступінь (у КГ – 33,2%), активно-пошуковий – 59,1% (у КГ – 40,3%), усвідомлено-діяльнісний – 36,5% (у КГ – 15,4%); процесуально-поведінковий: 0,2% студентів засвідчили пасивний ступінь (у КГ – 9,3%), 6,3% – обмежено-пошуковий (у КГ – 20,2%), 53,8% – активно-пошуковий (у КГ – 43,2%), 38,1% – усвідомлено-діяльнісний (у КГ – 25,8%) ступені.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки професійно мобільного вчителя школи першого ступеня у ВНЗ. Воно відкриває перспективи щодо розробки питань формування професійної мобільності керівника загальноосвітнього

навчального закладу, соціального педагога як організатора дозвілєвої діяльності школярів, викладача вищої школи, здатного до мобільної реалізації оновлюваних функцій освітнього середовища ВНЗ з огляду на тенденції вітчизняної освітньої політики.

Основні положення дисертації викладено у таких публікаціях автора:

Монографії:

1.Пріма Р.М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика. Монографія / Раїса Миколаївна Пріма. – Дніпропетровськ: ІМА-ПРЕС. – 2009. – 367с.

Навчально-методичні посібники:

2.Пріма Р.М. Професійна мобільність майбутнього вчителя початкових класів / Р.М.Пріма. – Луцьк: Вежа. – 2008. – 128с.

3.Пріма Р.М. Основи внутрішкільного управління / Р.М.Пріма, Ю.Г.Барабаш, Ц.Й.Барабаш. – Луцьк: Вежа. – 2008. – 440с. – (авторські – 308с.)

4.Пріма Р.М. Мотиваційний компонент у професійному становленні майбутнього педагога // Роль едукативного середовища у підготовці вчителя сільської школи / Р.М. Пріма, М.П.Семенюк, Н.М.Манжелій. – Умань: РВЦ «Софія», 2007. – С.29 – 42. – (авторські – 10с.).

Методичні рекомендації:

5.Пріма Р.М. Методика виховної роботи: програма навчальної дисципліни та методичні рекомендації / Р.М.Пріма. – Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2008. – 67с.

6.Пріма Р.М. Професійно мобільний учитель: шляхи творчого зростання. Методичні рекомендації студентам-практикантам (літня практика у дитячих оздоровчих таборах) / Р.М.Пріма. – Луцьк, ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – 80с.

Статті у фахових виданнях України:

7. Пріма Р.М. Комунікативна компетенція у структурі професійної підготовки вчителя початкових класів / Р.М.Пріма, М.П.Семенюк // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Ред.кол.: Побірченко Н.С. (гол.ред.) та інші. – К.: Міленіум, 2006. – Випуск 15. – С.6 – 13 (авторські – 5с.).

8. Пріма Р.М. Професійна спрямованість освітнього середовища підготовки вчителя початкових класів / Р.М.Пріма, М.П.Семенюк, Н.І.Карапузова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Ред.кол.: Побірченко Н.С. (гол.ред.) та інші. – Умань: Софія, 2007. – Випуск 21. – С.70 – 79 (авторські – 7с.).

9.Пріма Р.М. Генеза вимог до підготовки вчителя / Р.М.Пріма // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини / Ред.кол.: Побірченко Н.С. (гол.ред.) та інші.- Умань: СПД Жовтий, 2008. – Випуск 24. – С.11 – 18.

10.Пріма Р.М. Професійна мобільність фахівця як наукова проблема / Р.М.Пріма // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Наукова монографія за ред. проф. С. Єрмакова.- Харків, 2008. – Випуск № 1. – С.127 – 135.

11.Пріма Р.М. Наукові підходи щодо визначення педагогічної сутності поняття «професійна мобільність особистості» / Р.М.Пріма // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (зб. наук. праць) № 1-2, Одеса, 2008. – С.176 – 186.

12.Пріма Р.М. Домінанти дослідження феномена «професійна мобільність учителя» / Р.М.Пріма // Соціалізація особистості: зб. наук. праць / За заг. ред. проф.А.Й.Капської. Том XXXI.- К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – С.188 – 196.

13.Пріма Р.М. Діалектика і динаміка формування мобільного педагога в освітньому просторі ВНЗ / Р.М.Пріма // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (зб. наук.праць) № 4-5, Одеса, 2008. – С.47 – 53.

14. Пріма Р.М. Культура майбутнього фахівця початкової освіти - показник особистісно-професійної зрілості / Р.М.Пріма // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». Черкаси – 2008, випуск 137. – С.145 – 149.

15.Пріма Р.М. Концептуальні засади підготовки вчителя сучасної національної школи / Р.М.Пріма // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету. Серія педагогічна. – Випуск XV. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2008. – С.7 – 10.

16.Пріма Р.М. Професійна мобільність у кваліфікаційній характеристиці педагога / Р.М.Пріма // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». – Черкаси. – 2008, вип. 119. – С.90 – 97.

17.Пріма Р.М. Тенденції формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів в умовах глобалізації / Р.М.Пріма // Гірська школа українських Карпат. Науково-методичний журнал №4-5. Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2008. – С.127 – 130.

18.Пріма Р.М. Формування успішної особистості майбутнього педагога: теоретико-прикладні аспекти / Р.М.Пріма // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб.наук.праць. – Вип. XLV /За заг.ред.проф.В.І. Сипченка.- Слов'янськ: СДПУ, 2009. – С.96 – 101.

19.Пріма Р.М. Педагогічна рефлексія та умови її розвитку в майбутнього вчителя початкових класів / Р.М.Пріма // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного

університету: Історичні науки. Педагогічні науки. Філологічні науки: зб. наук.праць. – Ізмаїл, 2009. – Вип.26. – С.60 – 63.

20.Пріма Р.М. Проблема адаптивності майбутнього педагога у контексті його професіоналізації / Р.М.Пріма // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Науковий журнал, 2009, № 11. – С.87 – 89.

21.Пріма Р.М. Аспекти технологічної культури у формуванні професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів / Р.М.Пріма // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. Випуск 3(145). – Донецьк: ДВНЗ ДонНТУ, 2009. – С.191 – 195.

22.Пріма Р.М. Компонентно-структурний аналіз сутнісної характеристики феномена «професійна мобільність учителя» / Р.М.Пріма // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. Серія №11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: зб. наук. праць.- Випуск 8. - К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. – С.146 – 151.

23. Пріма Р.М. Деякі інноваційні підходи щодо формування професійно мобільного вчителя засобами інтерактивного навчання у ВНЗ / Р.М.Пріма // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Харків: ХДАДМ (ХХІІІ), 2009. – №3. – С.136 – 139.

24.Пріма Р.М. Модель формування професійно мобільного вчителя: постановка проблеми / Р.М.Пріма // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2009. – №3. – С.301 – 306.

25.Пріма Р.М. Едукаційне середовище формування мобільності майбутнього педагога на етапі допрофесійної підготовки: змістова характеристика / Р.М.Пріма // Педагогічні науки: зб. наук. праць. Випуск 51. – Херсон: ХДУ, 2009. – С. 311 – 316.

26.Пріма Р.М. Професійна мобільність майбутнього вчителя: деякі інноваційні підходи випереджувального розвитку у вищій школі / Р.М.Пріма // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб.наук. праць. Випуск 38 / За заг. редакцією академіка АПН України Євтуха М.Б., укладач – Михайличенко О.В. – К.: КНЛУ, 2009. – С.117 – 120.

27.Пріма Р.М. Активізація професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів у процесі практико-орієнтованого навчання / Р.М.Пріма // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія / Зб. наук. праць. – Випуск 27. – Вінниця: Планер, 2009. – С.347 – 350.

28.Пріма Р.М. Критеріально-рівнева характеристика сформованості професійної мобільності майбутнього вчителя / Р.М.Пріма // Наукові праці Донецького національного

технічного університету. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. Випуск 5(155). Частина II. – Донецьк: ДВНЗ ДонНТУ, 2009. – С.76 – 86.

29.Пріма Р.М. Адаптація студентів до професійно-педагогічної діяльності як наукова проблема / Р.М.Пріма // Педагогічні науки: зб. наук. праць. Випуск 54.- Херсон: Видавництво ХДУ, 2009. – С.424 – 429.

30.Пріма Р.М. Системно-синергетичний підхід до формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти / Р.М.Пріма // Зб. наук. праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К.: ВІКНУ, 2009. – Вип. №24. – С.259 –262.

31.Пріма Р.М. Професійно мобільний учитель школи першого ступеня: аспекти підготовки до інноваційної діяльності / Р.М.Пріма // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2010. – №2. – С.49 – 53.

Матеріали конференцій, тези:

32.Пріма Р.М., І.М. Мельник. Суть управлінської діяльності вчителя початкових класів: матеріали II міжнар.наук.-практ.конф. [«Теорія і практика управління педагогічними процесами»], (27жовтня 2005р.). – Одеса.– С.30 – 31.

33.Пріма Р.М. Інформаційні технології в контексті сучасної освітньої парадигми: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.[«Інформаційні технології в педагогічній освіті»], (12 – 13 грудня 2006р.). – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. – С.18 – 25.

34.Пріма Р.М. Особливості професійної підготовки магістра педагогічної освіти в умовах модульно-рейтингового навчання: матеріали Четвертих Ірпінських міжнар. наук.-педаг. читань [«Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти»], (25 – 26 травня 2006р.). – Ірпінь. – С.205 – 208.

35.Пріма Р.М., М.П.Семенюк, Н.М.Менжелій. Мотиваційний компонент у професійному становленні майбутнього педагога: матеріали міжнар.наук.-практ. конф. [«Роль едукативного середовища у підготовці вчителя сільської школи»], (4 – 5 жовтня 2007р.). – Умань:Софія, 2007.– С.106 – 108.

36.Пріма Р.М., І.М. Мельник, Н.Г.Братченко. Реалізація гуманістичних засад у професійній підготовці майбутнього вчителя: матеріали ІХ наук.-практ.конф. [«Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку»], (30 листопада 2007р.). – Дніпропетровськ: ІМА-ПРЕС.– С. 80 – 81.

37.Пріма Р.М. Вимоги до професійної діяльності сучасного вчителя у контексті особистісно-орієнтованої концепції В.О.Сухомлинського: матеріали міжвуз. наук.-

практ.конф.[«Особистісно-орієнтований потенціал педагогіки В.О.Сухомлинського»], (30 вересня – 1 жовтня 2008р.). – Кам'янець-Подільський. – С.190 – 194.

38.Пріма Р.М. Професійна мобільність як інтегральна особистісно-фахова якість сучасного вчителя: матеріали X наук.-практ. конф. [«Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку»],(11–12 грудня 2008р.). – Дніпропетровськ: ІМА-ПРЕС. – С.55 – 57.

39.Пріма Р.М., В.В.Кудрик. Інтерактивні технології у формуванні професіоналізму майбутнього вчителя початкових класів: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. [«Акмеологія – наука XXI століття: розвиток професіоналізму»], (25 жовтня 2008р.). – Київ. – С. 471 – 473.

40.Пріма Р.М. Рефлексія в особистісно-професійному самовизначенні майбутнього педагога: матеріали міжнародн. круглого столу[«Педагогічні проблеми забезпечення якості професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграції»],(23 квітня 2009р.). – Дніпропетровськ: ІМА-ПРЕС. – С.161 – 163.

41.Пріма Р.М. Професійна мобільність учителя початкових класів як пріоритетна ознака педагога-європейця: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України»], (22 – 23вересня 2009р.). Ч. 2. – Ялта. – С.81 – 84.

42.Пріма Р.М. Професіоналізація майбутнього вчителя у контексті особистісно-орієнтованої педагогіки В.О. Сухомлинського: науково-методичні праці викладачів та студентів Луцького педагогічного коледжу. Випуск 2. – Луцьк –2009. – С.6 – 11.

43.Пріма Р.М. До питання професіоналізації майбутнього педагога: матеріали міжнар.наук.-практ. конф. [«Вища школа: удосконалення якості підготовки фахівців»], (16 – 17 квітня 2009р.). – Черкаси. – С.126 – 127.

44.Пріма Р.М. Професійно мобільний учитель школи першого ступеня: готовність до інноваційної діяльності: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. [«Формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в умовах ВНЗ»], (8 – 9 жовтня 2009р.). – Умань. – С.83 – 85.

45.Пріма Р.М. Пріоритети формування професійної мобільності майбутнього педагога у ВНЗ в умовах євроінтеграції: матеріали XVIII міжнар.наук.-практ. конф. [«Вітчизняний та зарубіжний досвід упровадження Болонської системи: успіхи і проблеми»], (5 – 8 травня 2009). – Ужгород – Ліра, ЗакДУ – С.165 – 171.

46.Пріма Р.М. Концептуальні засади формування професійно мобільного вчителя школи першого ступеня в умовах університетської освіти: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Викладач і студент: умови особистісного і професійного зростання»], (29 –30жовтня 2009р.). – Черкаси. – С.59 – 61.

АНОТАЦІЯ

Пріма Р.М. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського». – Одеса, 2010.

У дисертації висвітлено теоретико-методологічні засади дослідження феномена професійна мобільність педагога, обґрунтовано концептуальні засади формування означеної якості вчителя школи першого ступеня. Розроблено експериментальну модель та методику формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти в системі підготовки бакалаврів та магістрів. Структурно-функціональна зорієнтованість моделі окреслена у виокремлених блоках, а саме: цілепокладання, організаційно-змістовий, результативний, що забезпечує можливість відтворити цілеспрямований процес інтегративної системи формування професійної мобільності майбутнього вчителя школи першого ступеня. Експериментальна модель є цілісною організаційно-методичною системою формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкової школи, яка зорієнтована на досягнення визначених ступенів прояву (пасивний, обмежено-пошуковий, активно-пошуковий, усвідомлено-діяльнісний) досліджуваного педагогічного явища, що передбачає впровадження поетапної методики його формування, а саме: мотиваційно-потребнісного, пізнавально-операційного, діялісно-продуктивного та контроль-коригувального етапів через репрезентацію сукупності педагогічних умов. Згідно з визначеним критеріальним компонентним апаратом (особистісний, когнітивний, процесуально-поведінковий), проаналізовано їх результати й доведено продуктивність методики формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти.

Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, майбутній фахівець, початкова освіта, експериментальна модель, методика формування професійної мобільності.

Аннотація

Пріма Р.Н. Теоретико-методические основы формирования профессиональной мобильности будущего специалиста начального образования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К.Д.Ушинского». – Одесса, 2010.

В диссертации научно обосновано концепцию формирования профессиональной мобильности будущего специалиста начального образования и предложен системно-интегративный подход к решению данной научной проблемы.

Теоретическое осмысление проблемы позволило установить, что профессиональную мобильность следует рассматривать как существенную характеристику человека, проявляющуюся в профессиональной деятельности, системное многоуровневое педагогическое явление, детерминирующее профессиональную активность, субъектность, творческое отношение к профессиональной деятельности, требующее интегрированного, междисциплинарного изучения. Выявлено, что в контексте профессионализации будущего учителя профессиональная мобильность является сложным процессом взаимодействия потребностей, интересов, стимулов, ценностных ориентаций, мотивов, системным образованием, интегрированным качеством личности и деятельности педагога, которое формируется и раскрывается в процессе профессиональной подготовки, самовоспитания и творческой самореализации специалиста. При этом специфика исследуемого личностно-профессионального качества учителя соотносится с особенностями целей и содержания его деятельности, с открытостью новому, способностью делать свободный выбор в процессе принятия и реализации самостоятельных решений, с мотивацией достижения, с рефлексией, готовностью к самоусовершенствованию.

Феномен «профессиональная мобильность будущего учителя начальных классов» рассматривается в исследовании как сложное интегрированное образование в целостной структуре личности педагога, где взаимодействуют выявления личностного и профессионально-деятельностного характера, в каких аккумулируется мотивационная целенаправленность и педагогическая гибкость, потребность в профессиональной самореализации через необходимый и достаточный уровень профессиональной компетентности, самоэффективности в интенсивной деятельности, склонность к педагогическому творчеству и готовность к инновационным изменениям. Специфическими признаками профессиональной мобильности учителя начальных классов определены: центрация на ребёнке, природная склонность к интеграции знаний, учёт факторов первичной социализации младшего школьника, конструирование межличностных отношений в разновозрастном коллективе, преимущественно, исключительный личностно-профессиональный авторитет. Профессионально мобильный учитель школы первого ступеня рассматривается в исследовании как новый тип специалиста с сформированным мотивационно-ценностным отношением к педагогической профессии, стремлением к постоянному личностно-профессиональному росту, способный не только оптимально адаптироваться к новым социально-педагогическим условиям, но и, проявляя собственную активность и гибкость, совершать поисково-исследовательскую деятельность в построении новых вариантов профессиональной самореализации, оставаясь в образовательном пространстве начальной школы.

Проанализированы концептуальные подходы к формированию профессиональной мобильности будущего специалиста начального образования, базирующиеся на системно-целостном, синергетическом, личностно-ориентированном, аксиологическом, акмеологическом, компетентностном подходах. Определено содержание и структура исследуемого феномена (личностный, когнитивный, процессуально-поведенческий компоненты), разработана экспериментальная модель формирования профессиональной мобильности будущего учителя начальной школы, структурно-функциональная ориентированность которой определена в выделенных блоках (целеполагания, организационно-содержательный, результативный) и ориентированная на достижение определенных степеней выявления (пассивная, ограниченно-поисковая, активно-поисковая, осознанно-деятельностная) исследуемого педагогического явления, которая реализовалась в процессе формирующего эксперимента и предусматривала внедрение поэтапной методики его формирования, а именно: мотивационно-потребностного, познавательного-операционного, деятельностно-продуктивного, контрольно-корректирующего этапов.

Установлено, что формирование профессиональной мобильности будущего специалиста начального образования является сложной проблемой, решение которой возможно, если будут реализованы такие педагогические условия: положительная динамика мотивации достижений в личностно-профессиональном развитии студентов через преимущество педагогического сопровождения в пределах бакалавриата и магистратуры; актуализация интерактивных, проектно-деятельностных форм организации учебно-познавательной деятельности студентов, сориентированных на реализацию полифункциональности учителя начальных классов, где доминирующим является центрация на ребенке с учетом возрастной специфики личности младшего школьника; стимулирование рефлексивно-волевых механизмов педагогического общения в подсистемах «студент-студент», «преподаватель-студент», «студент-младший школьник», где системосоздающей является мобильность субъекта учебно-профессиональной деятельности. Доказано, что системно-интегрированное обучение обеспечивает корректирование личностно-профессионального развития студентов, усиливает направленность познавательной деятельности будущих учителей начальных классов на осознание собственной значимости быть мобильным в педагогической деятельности, подтверждает их готовность к самоизменениям, переход к новому видению педагогических проблем и себя как субъекта собственной жизнедеятельности. По результатам проведенного исследования подтверждена компенсаторная роль спецкурса «Профессиональная мобильность как основание самореализации будущего учителя начальных классов» - существенной элективной дисциплины в структуре профессионально-педагогической подготовки будущего педагога начальной школы.

Ключевые слова: мобильность, профессиональная мобильность, будущий специалист, начальное образование, экспериментальная модель, методика рмирования профессиональной мобильности.

Annotation

Prima R.M. Theoretical and methodological principles of forming the professional mobility of the future teacher of primary education. Manuscript.

Dissertation for a Doctorate Degree in Pedagogical Sciences, speciality 13.00.04 – Theory and methods of professional education. – State organization «Southukrainian national pedagogical university named after K.D. Ushinsky». - Odessa, 2010.

The concept of forming the professional mobility of the future teacher of primary education is scientifically developed in the thesis. The systematic approach is also offered in order to solve the scientific problem.

The theretical and methodological principles are defined which study teacher professional mobility phenomenon. The scientific approaches are analised which characterize the problem of the thesis and the category «professional mobility» of teacher which form the quality of a primary school teacher.

The author's experimental model is developed which aims to form the professional mobility of the future teacher of primary education in the system of bachelors and master's degrees training. Its structural and functional approach is outlined in the selected blocks: purposefulness, organizationally semantic, effective that provides the possibility to reproduce the purposeful process of the integrative system of forming the professional mobility of the future teacher of primary school.

An experimental model is an integral organizationally-methodical system of forming the professional mobility of the future teacher of primary school. It is orientated on the achievement of certain degrees of the pedagogical phenomenon which foresees the implementation of the stage-by-stage method of its forming: motivational, cognitive, productive and control-correcting stages through representation of the pedagogical terms.

Due to a certain criterion apparatus the diagnosing of the components (personal, cognitive, procedural behavioral) is carried out in the experimental work. The results are analyzed; the productivity of the methodica of forming the professional mobility of the future teacher of primary education is proved.

Key words: mobility, professional mobility, the future teacher of primary education, experimental model, methodica of forming the professional mobility.